

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ОЛЕКСІЄНКО АРТЕМ СЕРГІЙОВИЧ

Допускається до захисту:
завідувач кафедри політології
та державного управління
д.політ.н., професор
_____ Чальцева О.М.
«15» січня 2024 р.

**СИЛОВІ ОРГАНИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ.
ТЕНДЕНЦІЇ І ПРОБЛЕМИ.**

Спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування

Кваліфікаційна робота

Науковий керівник:

Примуш М. В., професор кафедри
політології та державного управління,
д. політ. н., професор

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали/за шкалою ЄКТС/за національною шкалою)

Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця 2024

АНОТАЦІЯ

Олексієнко А. С. Силові органи державного управління в Україні. Проблеми і тенденції.

У роботі комплексно досліджена проблема рівня ефективності впровадженої політики в процесі реформування силових органів в Україні. Проаналізовано сучасні методи до його вивчення, зокрема спостереження, описовий, структурно – функціональний.

Окрема увага приділяється сектору безпеки України, а саме силовим структурам: Національній Поліції, Національній Гвардії, Збройним Силам. Досліджується проблема рівня ефективності впровадженої політики в процесі реформування силових органів в Україні. Визначають проблемні елементи в системі силових структур.

Ключові слова: Національна Поліція, Національна Гвардія, Збройні Сили, силові структури, проблеми силових структур.

Бібліограф: 65 найм.

Oleksienko A. S. Power bodies of state administration in Ukraine. Problems and trends.

The work comprehensively investigates the problem of the level of effectiveness of the implemented policy in the process of reforming law enforcement agencies in Ukraine. Modern methods for studying it are analyzed, in particular, observational, descriptive, structural-functional.

Particular attention is paid to the security sector of Ukraine, namely to the power structures: the National Police, the National Guard, the Armed Forces. The problem of the level of effectiveness of the implemented policy in the process of reforming law enforcement agencies in Ukraine is investigated. Identify problematic elements in the system of power structures.

Key words: National Police, National Guard, Armed Forces, power structures, problems of power structures.

Bibliographer: 65 items.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ДЕРЖАВНА СЛУЖБА В СИЛОВИХ ОРГАНАХ: НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ, НАЦІОНАЛЬНА ГВАРДІЯ, ЗБРОЙНІ СИЛИ	8
РОЗДІЛ 2. НОРМАТИВНО – ПРАВОВА БАЗА РЕГУЛЮВАННЯ СИЛОВИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ	23
РОЗДІЛ 3. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СИЛОВИХ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ	32
ВИСНОВКИ.....	42
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	44

ВСТУП

Актуальність дослідження: Силкові структури, як соціально-політична й професійна група, мають значний політичний потенціал та відіграють важливу роль у політиці. Вони вступають не тільки інструментом політики, а й являють собою професійну та політично заангажовану силу, яка прагне доступними для неї засобами впливати на зміст політики. Маючи надійні адміністративні та силові важелі впливу, силові структури можуть змусити до покори все суспільство. Характер та зміст взаємодії силових структур і політики зумовлений низкою різноманітних чинників: ментальністю, традиціями, духовними цінностями, формою державного правління, суспільно-політичною ситуацією, конкретними обставинами та зумовлюються політичним режимом.

Сектор безпеки України налічує до 700 тис. військовослужбовців і цивільних працівників. На утримання його інститутів витрачаються значні бюджетні ресурси, на своєму балансі вони мають величезний обсяг основних фондів. Оскільки держава має і повинна зберігати монополію на застосування сил і засобів силових структур, про сектор безпеки можна говорити як про найбільшу в Україні державну монополію, яка виробляє одне з головних суспільних благ – безпеку і вимагає для своєї діяльності, фінансові, матеріальні і людські ресурси. Її ефективне функціонування є одним з визначальних чинників розвитку держави. Проте на сьогодні не проведений навіть аудит її сил і засобів, оскільки ініційований у 2005 р. Комплексний огляд сектору безпеки фактично загальмований[1]. Проблеми ефективності сектору безпеки мають багато складових. Частина з них носить загальнодержавний характер і може вирішуватися тільки в рамках загального покращення ситуації в країні. У цьому контексті йдеться передусім про фінансове і матеріально-технічне забезпечення. Однак велика кількість проблем є специфічними для сектору безпеки і може бути вирішена за рахунок управлінських і організаційних дій. Сьогодні існує можливість зробити низку кроків для підвищення ефективності діяльності сектору безпеки завдяки тому, що діяльність Президента України, Кабінету

Міністрів України і Верховної Ради України базується на союзі політичних сил[2]. Політична, адміністративна і оперативна складові управління національною безпекою мають поєднуватися таким чином, щоб забезпечити максимально ефективне використання сил і засобів сектору безпеки в різних умовах – у мирний час, у кризових ситуаціях і у разі війни. Існуюча нормативно-правова база у секторі безпеки України характеризується значною термінологічною та понятійною невизначеністю, внутрішньою неузгодженістю, відсутністю механізмів, що визначають оцінку дотримання правових норм, діяльності органів управління та їх відповідальність. Зміни, що відбуваються у законодавстві, яке регулює діяльність правоохоронних органів, у тому числі Національної поліції України, Національної Гвардії, Збройних Сил України, забезпечили глобальні перетворення державної політики у вказаному напрямку. Проте такі зміни відбуваються безсистемно, відсутній попередній науковий аналіз проєктів реформування, наслідки внесення змін не у повній мірі прораховуються, що призводить до виникнення колізій і неточностей в законодавстві. Реформи, що відбуваються в системі Національної поліції України, Національної Гвардії, Збройних Сил, викликають суспільний інтерес[3]. Вони мають здійснюватися залежно від економічного розвитку держави, потреб населення, міжнародних відносин та міжнародно-правових актів, визнаних Україною тощо. Незважаючи на прагнення народу докорінно змінити підхід до захисту прав і свобод людини і громадянина, шляхом реформування правоохоронної системи України, в тому числі Національної поліції, Національно Гвардії, ЗСУ, деякі питання залишаються відкритими, висвітленню таких питань і призначена ця робота.

Стан теоретичної розробки теми: На сучасному етапі одну з ключових ролей у становленні та сталому розвитку Національної поліції, Збройних Сил України, Національної гвардії України відіграє насамперед державне управління. Питання створення і вдосконалення механізмів державного управління розбудовою і розвитком НГУ досліджувалися у працях Ю.В.Аллерова, О.В.Агапової, В.М.Бацамута, С.В.Белая, Ю.П.Говорухи,

О.Г.Комісарова, С.О.Кузніченка, О.В.Кривенка, О.В.Лавніченка, С.Т.Полторака, О. М. Шмакова та ін[4]. Питання взаємодії окремих підрозділів силових структур та політики розглядалися Б. Абрахамсоном, М. Едмондсом, Х. Лассуелом, А. Лукхемом, С. Хантінгтоном. У сучасній українській науковій літературі слід відмітити розробки В. Богайчука, І. Карпінського, В. Смолянюка, І. Ільницької, які досліджують проблеми впливу силового блоку на політичні інститути й процеси. та М. Требіна, А. Бадера, які переймаються проблемою взаємодії силових структур та суспільства. Однак у зазначених роботах не приділяється належної уваги визначенню місця і ролі силових структур як політичного інституту в політичній системі суспільства, що трансформується, та питанням взаємодії силових структур із громадянським суспільством. Так, у науковій праці, що присвячена дослідженню системи управління у НГУ, здійснено детальний аналіз багатьох підходів до визначення поняття “державне управління” і запропоновано дефініцію “система управління у НГУ”[5]. Проте не визначено загального механізму здійснення державного управління НГУ. У роботі наводять механізм, принципи та напрями розвитку Національної гвардії України на основі аналізу проблем, що виникають при її становленні та в ході виконання службово-бойових (бойових) завдань. Подано зміст основних розділів розробленого проекту Концепції розвитку Національної гвардії України[6]. У роботі розглянуто підходи до вдосконалення механізмів державного управління реформуванням Збройних Сил України. Зокрема, проаналізовано існуючі механізми державного управління реформуванням Збройних Сил України. Виділено ключові напрями подальшого розвитку механізмів державного управління реформуванням Збройних Сил України, що опосередковано стосується й Національної гвардії України в частині залучення її до виконання завдань оборони.

Об’єкт дослідження: Рівень ефективності впровадженої політики в процесі реформування силових органів.

Предмет дослідження: Силові органи України.

Гіпотеза дослідження: якщо визначити проблеми і тенденції появи цих проблем в силових органах державного управління в Україні, то можна запобігти їх розвитку та знешкодити в державному управлінні України.

Мета дослідження: визначити тенденції і проблеми силових органів державного управління в Україні, та знайти рішення і запобігти цим проблемам.

Для досягнення поставленої мети нами виокремлено такі **завдання:**

1. Проаналізувати теоретичні аспекти державної служби в силових органах: Національної поліції, Національної Гвардії, Збройних Сил.
2. Простежити шлях законодавчо – нормативного становлення силових органів державного управління України.
3. Класифікувати основні актуальні проблеми силових органів державного управління України.

Методи: Спостереження: дав змогу не вдаватись до суцільного дослідження, і надав можливість отримати узагальнюючі дані, які дозволили правомірно відобразити характеристики всієї сукупності проблем. Проблем в сукупності підрозділів Національної поліції, Національної Гвардії, та Збройних Сил України і показати їх взаємозв'язок. Індукція: дав змогу роздивитись загальну проблему всіх силових органів від кожного представника цих органів. Дослідник отримав загальний результат на підставі інформації про кожен елемент силових органів України.

Наукова новизна: дослідження визначається тим, що вперше в Україні теоретично проаналізовано тенденції і проблеми силових органів державного управління. Здійснено аналіз перебігу становлення та розвитку силових органів, насамперед НГУ, НП, ЗСУ. Доопрацьовано прогностичний метод і виокремлено перспективи вдосконалення умов праці силових органів.

Практичне значення: подальший цивілізований розвиток України вимагає впровадження демократичної моделі управління суспільством, зокрема й воєнною організацією держави, а відтак, і відповідного розвитку її складової – НГУ, НП, ЗСУ. Наразі на ці процеси дуже впливає швидкозмінна сучасна воєнно-політична і суспільно-політична обстановка, що значно стимулює кількість і

частоту управлінських впливів органів державного управління. Останнє спричиняє в умовах певних часових обмежень недостатню теоретичну розробленість та обґрунтованість управлінських рішень, виникнення певних протиріч і проблем з їх реалізації. Тому своєчасне виявлення і аналіз таких проблем є вкрай актуальним.

Структура роботи: робота складається з трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури. Загальний обсяг роботи становить 50 сторінок, список використаних джерел та літератури містить 65 найменувань.

РОЗДІЛ І. ДЕРЖАВНА СЛУЖБА В СИЛОВИХ ОРГАНАХ: НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ, НАЦІОНАЛЬНА ГВАРДІЯ, ЗБРОЙНІ СИЛИ

Зміни, що відбуваються у законодавстві, яке регулює діяльність правоохоронних органів, у тому числі Національної поліції України, Національної Гвардії, Збройних Сил України, забезпечили глобальні перетворення державної політики у вказаному напрямку. Проте такі зміни відбуваються безсистемно, відсутній попередній науковий аналіз проєктів реформування, наслідки внесення змін не у повній мірі прораховуються, що призводить до виникнення колізій і неточностей в законодавстві[7]. Україна та її силові структури сьогодні проходять через тяжкі випробування. Країна, суспільство мають довести своє право на буття в тому форматі, що було визначене українським народом як приналежність до європейського кола країн, цивілізованого демократичного світу. Силові структури країни проходять складний процес переформатування: відбуваються чисельні зміни у напрямку професіоналізації, технологізації, відповідності стандартам НАТО.

Сьогодні зростає та зростає публічність силових структур, а отже, збільшується потреба в їх ефективній комунікації із громадськістю. Мас-медіа відіграють важливу роль у визначенні позиції громадян – позитивної чи негативної – щодо військових структур і правоохоронних органів. На думку представників Центру демократичного контролю над збройними силами (DCAF, Женева), безвідповідальна журналістика може відіграти основну роль у розпалюванні конфліктів у суспільстві. Журналістські репортажі можуть бути неретельно перевірені, ґрунтуватись на сумнівних свідченнях, що може значно нашкодити іміджу силових структур, необережні характеристики здатні спричинити ворожнечу в суспільстві. Крім того, журналісту, який не володіє (й не може володіти) тим обсягом інформації, який дозволяє всебічно і глибоко зрозуміти ситуацію, пов'язану з діяльністю сектора безпеки. А в умовах фізичної та інформаційної війни недостатньо виважена інформація чи недостатньо коректне формулювання можуть стати предметом маніпулювання

ворожих ЗМІ. Науковці наголошували на небезпеці інформаційної агресії, оскільки вона на підсвідомому рівні готувала підґрунтя для розв'язання справжньої війни. У визначенні оптимальних комунікативних способів протидії викликам інформаційній війни важливо враховувати основні цілі та комунікативні можливості мас-медіа. На основі визначених цілей та можливостей масмедіа, а також з урахуванням потенційної інформаційної загрози визначимо шляхи комунікативної протидії інформаційній агресії в аспекті діяльності силових структур. Зважаючи на виклики інформаційної війни та з метою громадської підтримки, необхідно пояснювати населенню, чим займаються українські військовики й чому це важливо. Основну роль у цьому відіграють галузеві ЗМІ. Проте в інформаційній боротьбі доцільно використовувати передусім ті канали зв'язку, якими користується переважна більшість громадян, а не тільки військові та правоохоронні видання. Передусім важливо визначити основну комунікативну стратегію у спілкуванні зі ЗМІ як стратегію взаємодії і спрямовувати зусилля на формування громадської підтримки та довіри. Водночас необхідно зважати на цілі діяльності мас-медіа та право журналістів на отримання інформації, але враховувати й різний рівень відповідальності представників ЗМІ і представників силових структур за оприлюднення інформації. Доцільно використовувати співпрацю зі ЗМІ для регулярного надання інформації, яка відображає виконання типових службово-бойових завдань, щоденну діяльність силовиків. Самі ЗМІ цікавляться передусім сенсаціями, а все типове, характерне, усе, що відтворює реальний стан справ, зазвичай залишається поза увагою мас-медіа, а отже, читачам і глядачам не вдасться відтворити реальний образ військового або правоохоронця. А оскільки ЗМІ цікавить здебільшого негативна інформація, то існує небезпека, що за допомогою самих тільки сенсаційно-негативних повідомлень мас-медіа змодельюють такий образ українського силовика, який не відповідатиме образу захисника в етнічній картині світу, а також сформують негативне враження про силові структури України загалом.

Реформи, що відбуваються в системі Національної поліції України, Національної Гвардії, Збройних Сил, викликають суспільний інтерес. Вони мають здійснюватися залежно від економічного розвитку держави, потреб населення, міжнародних відносин та міжнародно-правових актів, визнаних Україною тощо. Незважаючи на прагнення народу докорінно змінити підхід до захисту прав і свобод людини і громадянина, шляхом реформування правоохоронної системи України, в тому числі Національної поліції, Національно Гвардії, ЗСУ, деякі питання залишаються відкритими, висвітленню таких питань і призначена ця робота.

ПОЛІЦІЯ

Проаналізувавши деякі питання реформування правоохоронної системи України, в тому числі Національної поліції, можна дійти висновків про наявність проблем, що виникають у практичній діяльності, зокрема: взаємодія підрозділів, що входять до складу структури та системи правоохоронних органів, бюрократичний підхід до питання взаємодії з громадськістю, низький рівень дисципліни серед персоналу поліції, порушення законодавства. Захищеність та безпека населення мають бути пріоритетним напрямком діяльності держави, у зв'язку з цим, слід приділити увагу законодавчому закріпленню змін у системі правоохоронних органів та реальному запровадженню їх у практичну діяльність, забезпечивши, перш за все, органи поліції необхідними кадрами, матеріальними і фінансовими ресурсами[8]. Постає також необхідність розробки відомчих нормативно-правових актів з питань оперативно-службової діяльності, зокрема, з попередження кримінальних правопорушень.

Відповідно до статті 13 Закону України «Про Національну поліцію» систему поліції складають: 1) центральний орган управління поліцією; 2) територіальні органи поліції. До складу апарату центрального органу управління поліції входять організаційно поєднані структурні підрозділи, що забезпечують діяльність керівника поліції, а також виконання покладених на поліцію завдань. У складі поліції функціонують: 1) кримінальна поліція; 2) патрульна поліція; 3) органи досудового розслідування; 4) поліція охорони; 5) спеціальна поліція; 6)

поліція особливого призначення[9]. У системі поліції можуть утворюватися науково-дослідні установи та установи забезпечення. Кримінальна поліція протидіє кримінальним правопорушенням у порядку, визначеному Кримінальним процесуальним кодексом України. До її складу входять: кіберполіція, Департамент захисту економіки, Управління контролю за дотриманням прав людини, Головне слідче управління, Департамент карного розшуку, Департамент внутрішньої безпеки Національної поліції. Слід виділити, що кіберполіція – це структурний підрозділ Національної поліції України, який діє у складі кримінальної поліції та спеціалізується на попередженні, виявленні, припиненні та розкритті кримінальних правопорушень, механізмів підготовки, вчинення або приховування яких передбачає використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), телекомунікаційних та комп'ютерних інтернетмереж і систем[10]. Патрульна служба поліції – це структурний підрозділ Національної поліції України, що виконує функції щодо підтримання громадського порядку та забезпечення безпеки на вулицях міст і на дорогах, а також запобігання злочинам шляхом механізованого або пішого патрулювання. Отже, до її функцій слід віднести: підтримання громадського порядку; забезпечення безпеки на вулицях міст і на дорогах; профілактика злочинів шляхом механізованого або пішого патрулювання[11]. Органи досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України, які є структурними підрозділами Національної поліції України та її територіальних органів, згідно із Кримінальним процесуальним кодексом України здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до їх підслідності. При цьому, ст. 38 Кримінально-процесуального кодексу України встановлює, що органами досудового розслідування (органами, що здійснюють дізнання і досудове слідство) є слідчі підрозділи: а) органів Національної поліції; б) органів безпеки; в) органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства; г) органів Державного бюро розслідувань; підрозділ детективів, підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України. Поліція охорони є єдиною державною структурою, яка надає повний

комплекс якісних послуг охорони[12]. Поліція охорони за договорами надає послуги із захисту майна та інших видів власності фізичних і юридичних осіб, а також здоров'я і життя фізичних осіб. Поліцією спеціального призначення є спеціально навчені підрозділи державних служб, особовий склад яких має високу бойову, вогневу, фізичну, моральну та психологічну підготовку і котрі використовують легке озброєння армійського типу та спеціальні тактики в операціях з високим ризиком та вирішення специфічних бойових завдань силовими методами в надзвичайно екстремальних умовах, у яких потрібні здібності та навички, що виходять за рамки можливостей звичайних поліцейських. Що стосується перетворень, які відбулися та продовжують відбуватися в системі Національної поліції, то найскладнішими є зміни у слідчому апараті, а також підрозділах кримінального розшуку. Тут неможливо застосувати метод «звільнити всіх і набрати нових». У державі немає такої кількості нових фахівців, які могли б робити цю значно складнішу роботу, ніж робота патрульного поліцейського. Ефективна робота Національної поліції, як складової системи правоохоронних органів, можлива лише за умови якісного відбору кандидатів для проходження служби в системі Національної поліції[13]. Так, на думку автора дослідження, важливим моментом є формування таких умов, за яких кількість претендентів на посаду зростатиме, і вони за своїми якостями будуть відповідати вимогам, що пред'являються до поліцейських. Досягти результату можливо шляхом підвищення рівня престижності професії, застосовуючи такі заходи, як: збільшення заробітної плати працівників поліції, забезпечення гідних умов праці, в тому числі забезпечення соціальних і правових гарантій для працівників, покращення матеріально-технічної бази підрозділів поліції[14]. Проблемою постає бюрократичний підхід до вирішення вказаного питання, адже на практиці зустрічаються непоодинокі випадки порушення прав самих працівників поліції, в таких умовах зростання рівня престижності професії важко уявити. На рівні здобуття знань та професійних навичок, пріоритетним напрямком підготовки кадрів для служби в Національній поліції повинно стати підвищення рівня моральних та етичних якостей майбутніх працівників,

розуміння ними важливої ролі поліції у забезпеченні прав і свобод людини і громадянина. Дотримання принципів, встановлених законом, є обов'язковим для поліції[15]. На їх основі повинна будуватись уся діяльність поліції з реалізації правоохоронної функції держави, яка виступає основною функцією поліції. О. М. Бандурка зазначав, що принципи – це вихідні, основні правила, керівні настанови, норми діяльності для впровадження системи, управління загальними процесами. На думку науковця, принципи мають ґрунтуватися на об'єктивних законах, закономірностях, виявлених у процесі управлінської діяльності. Таким чином, під принципами здійснення правоохоронної функції поліцією можна розуміти ті основоположні ідеї, що відображають закономірності, які відбуваються в суспільних відносинах і пов'язані із забезпеченням належного стану правопорядку. Швець Д. В. зазначає, що правоохоронна функція держави – це комплексний напрямок діяльності держави, який об'єднує низку заходів (у тому числі примусових), заснованих на принципах справедливості й ефективності, що спрямовані на безконфліктну реалізацію прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина, забезпечення соціальної злагоди, недопущення індивідуальних, колективних і масових порушень законності й правопорядку. Рівень довіри населення, відповідно до закону України «Про Національну поліцію», є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції. Виходячи з цього, значно підвищуються вимоги до сучасного поліцейського. Його освітній, загальнокультурний рівень, підготовка, здатність правильно й ефективно застосовувати свої знання – основні умови становлення поліцейського нової формації, який перш за все служить людині, захищаючи та охороняючи її права і свободи[16]. Відповідно до результатів дослідження, яке було проведено Київським міжнародним інститутом соціології в період з 19 до 25 травня 2020 року: 65 % населення вважає Україну безпечним місцем для проживання, 82 % — свій населений пункт та 87 % громадян визначають своє найближче середовище проживання (громаду) безпечним. Також респонденти відповідали на питання щодо рівня довіри до МВС та органів його системи. Державній прикордонній службі довіряють 60 % населення,

Державній міграційній службі – 58 %, Державній службі з надзвичайних ситуацій – 77 %, Національній гвардії – 68 %, Національній поліції – 49 %, Патрульній поліції в складі НПУ – 51 %. Довіра до системи МВС загалом складає 50 % (базується на сумі показників «повністю довіряю» та «більше довіряю»). Як бачимо, рівень довіри до діяльності правоохоронних органів досить високий[17]. Але поряд з високою довірою в суспільстві існує також критичне ставлення до поліції, що обумовлено порушенням законності в органах поліції, низьким станом розкриття і запобігання злочинів, низькою дисципліною окремих працівників поліції. Важливим моментом на шляху до підвищення рівня довіри населення до поліції виступає взаємодія із громадськістю на всіх рівнях. У багатьох випадках працівники поліції уникають спілкування з громадськістю, вони не готові до публічних виступів, не мають відповідних професійних навиків у роботі з населенням. Статтею 11 Закону України «Про Національну поліцію» передбачено, що діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб. Проте в тексті закону та інших нормативно-правових актах законодавцем не роз'яснено, в чому полягає і в яких діях повинно проявлятися згадуване «партнерство»[18]. На думку автора, діяльність поліції має бути більш прозорою, дуже часто громадяни не мають можливості обговорювати конкретні питання охорони прав та свобод людини і громадянина із керівниками підрозділів поліції, отримуючи лише формальні відповіді на свої запитання у письмовій формі, відсутній належний доступ до живого спілкування, не зважаючи на встановлені години прийому керівництва органу чи підрозділу Національної поліції. Бюрократичний підхід переважає при прийомі громадян, розгляді письмових скарг, розв'язанні конфліктів, пов'язаних із домашнім насильством. Доцільно ввести у практику роботи поліції статистичні звіти керівників відділів і підрозділів поліції та інших працівників у трудових колективах, у населених пунктах, в об'єднаннях громадян.

НАЦІОНАЛЬНА ГВАРДІЯ УКРАЇНИ

В умовах глобалізованого світу і динамічних якісних змін у службово-бойовій і оперативно-службовій діяльності Національної гвардії України актуалізовано протиріччя між потребою держави в офіцерських кадрах, здатних удосконалювати свою професійну підготовку, самостійно приймати обґрунтовані рішення у процесі військово-професійної діяльності, і відсутністю фундаментальних і прикладних наукових досліджень професійної підготовки в теорії і практиці вищої військової освіти. Підсилює назване протиріччя фактор консервативності системи підготовки офіцерів для Національної гвардії порівняно зі стрімко змінюваними потребами освітнього ринку і викликами глобалізації. У зв'язку з цим завдання досягнення відповідності рівня військово-професійної освіти імперативів розвитку суспільства, силових структур України і всієї системи вищої освіти країни стає стратегічним і вимагає науково-міждисциплінарного дослідницького пошуку з визначення концептуальних підходів до управління якістю підготовки офіцерів для Національної гвардії, до його науково-методичного забезпечення та технологізації. Підготовка офіцерів для Національної гвардії України нині здійснюється на основі системно-комплексного підходу до забезпечення інноваційного розвитку та конкурентоспроможності ВВНЗ та з урахуванням багатогранної сутності професійної підготовки, процесів, що протікають у зовнішньому середовищі, а також управління якістю освіти та виховання суб'єктів військово-освітнього процесу. Ці та низка інших, більш приватних факторів призводять до підвищення ролі професійної підготовки в суспільстві і державі. Для України з урахуванням соціально-політичних умов, в яких нині перебуває наша держава, основним напрямом зовнішньої політики є захист національних інтересів і забезпечення національної безпеки. Здійснюється вона способами застосування методів правового, військового, політичного і найбільш популярного нині інформаційного та фізичного впливу з метою створення протидії агресору, що знаходиться як за територією України, так і всередині країни. Зберегти наявний конституційний лад держави, захистити суверенітет країни, забезпечити

дотримання прав і свобод громадян, виконати соціальні гарантії – саме ці національні інтереси виражають основну політичну позицію нашої держави. Нині Нацгвардія налічує 50 тис. військовослужбовців, але до патрулювання залучені тільки близько 2 тис. Патрулі Національної гвардії України, як і раніше, під час чергувань оперативно підпорядковуються керівнику органу поліції, на території обслуговування якого вони несуть службу. З 1 серпня 2019 р. розпочалося самостійне патрулювання нацгвардійцями міст, що здійснюється за участю поліцейських. Військовослужбовці під час патрулювання можуть застосовувати поліцейські заходи, а також спецзасоби і зброю відповідно до Закону України «Про Національну поліцію». Водночас гвардійці не зупиняють транспортні засоби за порушення правил дорожнього руху і не можуть самостійно притягнути порушників до адміністративної або кримінальної відповідальності. Тому під час виявлення порушників патрулі Нацгвардії для подальших дій змушені залучати поліцейських. В 2021 році до парламенту було подано законопроект № 6556, що передбачав наближення повноважень Національної гвардії України до поліцейських[19]. Ініціатива зустріла опір з боку експертів і правозахисників і була відправлена на смітник історії. Експерти необхідність у законопроекті пояснюють просто: у 2015 р. нацгвардійців наділили певними функціями, але для якісного їх виконання не дали достатніх повноважень. Підсумовуючи, зазначимо, що Національна гвардія України – це військове формування з функціями правоохоронних органів. Серед основних функцій НГУ – забезпечення правопорядку й охорона державного кордону, припинення терористичної діяльності тощо. Одним з основних обов'язків нацгвардійців є захист стратегічних об'єктів інфраструктури – аеропортів, стадіонів (під час важливих або масових подій), дипломатичних представництв, охорона спеціальних вантажів або забезпечення конвоювання засуджених. Відповідно до пункту 1 частини 1 статті 13 Закону України «Про Національну гвардію України» військовослужбовці Нацгвардії під час залучення до виконання завдань з охорони громадського порядку мають право здійснювати превентивні і поліцейські заходи примусу відповідно до Закону «Про

Національну поліції». Зокрема, в статті 31 Закону передбачено такий перелік превентивних заходів, як: – перевірка документів особи; – опитування особи; – поверхнева перевірка й огляд; – зупинка транспортного засобу; – вимога залишити місце й обмеження доступу до певної території; – обмеження пересування особи, транспортного засобу або фактичного володіння річчю; – проникнення в житло або інше володіння особи; – перевірка дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ; – застосування технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; – перевірка дотримання обмежень, встановлених законом щодо осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, і інших категорій осіб; – поліцейське піклування[20]. Стаття 42 Закону «Про Національну поліцію» визначає конкретний перелік поліцейських заходів примусу: фізичний вплив (сила), застосування спеціальних засобів і застосування вогнепальної зброї. З 1 серпня 2019 року з метою посилення заходів з охорони громадського порядку, оперативного реагування на повідомлення про кримінальні правопорушення, недопущення дестабілізації оперативної обстановки, вчинення протиправних дій на території нашої держави до несення служби в складі самостійних нарядів залучено військовослужбовців Національної гвардії України. Здійснюючи патрулювання міст, військовослужбовці Національної гвардії України для забезпечення безпеки громадян відповідно до Закону України «Про Національну гвардію України» зобов'язані: 1) забезпечувати захист та охорону життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань; 2) брати участь у забезпеченні громадської безпеки та охороні громадського порядку, у тому числі під час проведення зборів, мітингів, вуличних походів, демонстрацій, інших масових заходів; 3) вживати заходів, спрямованих на запобігання, виявлення кримінальних (адміністративних) правопорушень; 4) забезпечувати охорону органів державної влади, здійснення заходів державної охорони органів державної влади та посадових осіб, а також брати участь в охороні громадського порядку під час офіційних візитів та інших

заходів за участю посадових осіб України та іноземних держав, щодо яких здійснюється державна охорона на території України; 5) виконувати завдання територіальної оборони та ін. Незважаючи на наявну нормативно-правову базу, що регулює діяльність військ Національної гвардії України, справжньою проблемою є персональна ідентифікація, адже у військовослужбовців НГУ посвідчень немає, у них тільки військові квитки в формі книжечки, які навряд чи треба показувати кому-небудь у воюючій країні[21]. У Нацгвардії після наполегливих вимог експертного співтовариства було впроваджено використання нагрудних жетонів з номерами і бодікамерами, але і їх носять не всі, а самі жетони і камери до сих пір не передбачені законодавством і не мають належного регулювання.

ЗБРОЙНІ СИЛИ УКРАЇНИ

Українська армія надихає героїчними вчинками та сміливістю. Проте проблеми в нашого війська все ще існують і впливають на те, якою є ціна боротьби. Було проаналізовано п'ять проблем української армії, про які найчастіше згадують публічно.

24 лютого минулого року українці усвідомили, що в Україні є потужна армія, здатна не тільки вести бій проти «другої армії світу», а й перемагати її. В 2014 році це виглядало майже неможливо. Тоді війська будувалися за радянськими принципами, українці не довіряли полковникам та створювали добробати.

Минулого року світ побачив іншу українську армію, яка у вирішальний момент історії змогла опанувати хаос і дати організовану відсіч переважаючому ворогу. Українськими генералами і офіцерами захоплюється світ, а фото головнокомандувача Валерія Залужного потрапило на обкладенку Times. Він став першим військовим із позитивним бекграундом на обкладинці журналу з часів далекого 1968 року – тоді там був портрет генерала Крейтона Абрамса, на честь якого назвали основний бойовий танк США[22].

За вісім років українська армія еволюціонувала в ефективне військо. Обмежену кількість військових засобів компенсувала винахідливість, а брак

теоретичної підготовки – висока мотивація й бойовий досвід. Але цей процес еволюції не всюди відбувався однаково швидко й ефективно. Попри колосальні перетворення українська армія все ще має проблеми, які потребують вирішення.

1. Один з останніх матеріалів The Economist щодо війни в Україні присвячений радянщині в українській армії. Його написав військовий експерт Франс-Штефан Гаді на основі вражень після поїздки в Україну.

«Частина українських Збройних сил, зокрема Сухопутних військ, ризикує повернутися до старих і негнучких методів. Однією з причин є велика кількість втрат серед підготовлених НАТО українських солдатів у перші місяці війни та подальша мобілізація великої кількості українських офіцерів у відставці, занурених у жорстке радянське військове мислення», – пише аналітик.

Західні експерти зазвичай схильні переоцінювати вплив НАТО на якісне перетворення української армії[23]. Попри те, що до 2022 року США дійсно тренували окремі підрозділи й надавали рекомендації, складно визначити, наскільки вагомим був цей вплив на загальний стан армії. Більшість змін, найімовірніше, спричинені появою нових досвідчених і харизматичних офіцерів після 2014–2015 років. Вони усвідомили ціну радянського підходу й будували нові підрозділи з іншою філософією і ставленням до солдатів[24].

У чому різниця між радянським і натовським підходами? Радянська система побудована на жорсткій ієрархії та безапеляційному виконанні наказів зверху вниз. Навіть якщо вони помилкові або виходять із невірної оцінки ситуації на полі бою, офіцер має виконати наказ будь-якою ціною, інакше покарання.

Армії НАТО максимально впроваджують систему, в якій більшість рішень на тактичному й оперативному рівні приймають офіцери середньої й нижньої ланки. Такий підхід дає можливість краще оцінювати ризики й діяти швидше, але потребує підготовки та ініціативи від цих офіцерів. Тому в країнах НАТО їх готують набагато ретельніше, ніж у радянській системі[25].

На початку війни українська армія складалася переважно з бійців із бойовим досвідом. Але відтоді було мобілізовано близько пів мільйона

українців. Зараз українська армія виглядає дуже строкато. Частина підрозділів має бойовий досвід і вражаючий список перемог на полі бою. Але більшість формувалася вже в умовах війни, їм часто бракує досвідчених офіцерів, здатних брати ініціативу в свої руки.

Іноді вищі офіцери схильні занадто втручатися в планування військових операцій на локальних ділянках, чим пригнічують ініціативу на місцях.

Журналіст Юрій Бутусов часто говорить про помилки під час планування операцій, неправильну оцінку ситуації і надмірне втручання вищого командування.

Сюжет «Донбас Реалії», присвячений управлінню військами, розкриває проблему браку досвідчених офіцерів, який призводить до того, що вище керівництво починає втручатися в тактичний рівень планування і не завжди може швидко прийняти рішення. Адже вигляд лінії фронту зі штабу і з нульових позицій може сильно відрізнятись.

В сюжеті про 3-ю окрему штурмову бригаду ЗСУ, яка витіснила ворога на південному фланзі Бахмута, йдеться про те, що реальна обстановка на фронті не зовсім відповідає тому, що є у звітах і картах на рівні батальйон-бригада і вище.

Ще однією проблемою радянщини є формальний підхід до покарання/заохочення офіцерів не відносно їхньої ролі й правильності прийнятих рішень у конкретній ситуації, а лише відносно того, виконаний чи не виконаний наказ. За таких умов інформація про реальний стан на полі бою може доходити на верх не в повному обсязі або із затримкою в часі, аби приховати «погані новини».

Про проблеми в українській армії не прийнято говорити. На вищому рівні політичне й військове керівництво гостро реагує на вихід інформації на широкий загал. Наприклад, заява командира десантного батальйону із позивним «Купол». Він у розмові з The Washington Post розкритикував підготовку новобранців у ЗСУ, за що поплатився посадою. Це типова проблема будь-якої армії світу, але в умовах війни необхідно знаходити баланс між реакцією на інформацію та реакцією на проблему[26].

2. Підрозділи тероборони створювалися як додаткова військова сила, яку можна швидко мобілізувати для локального опору.

Але логіка ТрО швидко перестала працювати. Через брак регулярних військ підрозділи територіальної оборони почали залучатися до прямих боїв з армією Росії. На Харківському та Київському напрямках ТрО рівноцінно боронила міста разом із підрозділами ЗСУ.

Логіка застосування сил територіальної оборони змінилася, а комплектація і забезпечення – не всюди. Часто підрозділи ТрО оснащені старими радянськими кулеметами Дегтярьова і «Максим», не мають засобів для знищення важкої бронетехніки, потужніших за РПГ, й засобів контрбатарейної боротьби[27].

Відсутність власної артилерії, аеророзвідки, достатньої кількості мінометних розрахунків і бронетехніки призводить до того, що ТрО часто залежить від підтримки суміжних підрозділів, які також не завжди мають необхідні засоби.

Однак, як і в регулярних бригадах ЗСУ, ситуація в ТрО може відрізнятись залежно від бригади. Окремі підрозділи мають гідний рівень комплектації.

Фонд «Повернись живим» провів кілька зборів для потреб тероборони. Волонтери передали підрозділам 25 броньованих машин. Але ситуація із важким озброєнням у більшості бригад тероборони все ще потребує серйозного покращення[28].

Самі військові піднімають дискусії щодо того, чи не варто змінити функцію цього виду військ, переформатувавши їх у легкі піхотні бригади ЗСУ із відповідним забезпеченням. Зараз виглядає так, що суспільне сприйняття і військове забезпечення сил тероборони може відрізнятись від завдань, які вони виконують. Воюючи на рівні з іншими формуваннями, ставлення до цих підрозділів часто істотно відрізняється від регулярних військ[23].

3.Критичні висловлювання «Купола» (Анатолій Козел), командира батальйону 46-ї десантно-штурмової бригади (яка брала участь у боях за Соледар), в інтерв'ю The Washington Post викликали скандал через гостру

критику підготовки новобранців. Проте замовчування проблем не допомагає у їх вирішенні.

Деякі бригади ЗСУ протягом року брали участь у жорстоких боях і зазнали значних втрат. Підрозділи часто змушені залучати до боїв солдатів без досвіду, які щойно пройшли підготовку в навчальних центрах.

Це пояснюється тим, що українські війська мають різну програму підготовки солдатів – від дуже ефективної до «нульової». Тому рівень їхньої боєготовності й військової дисципліни також різний, що ускладнює управління.

Ймовірно, Україні варто думати про єдині сучасні стандарти підготовки солдатів на основі кращих практик та отриманого в бою досвіду. А також про те, як будувати довгострокову систему підтримки військ на високому рівні боєздатності.

4. На початку вторгнення українська армія складалася з близько 260 000 солдат. За рік війни кількість людей, дотичних до війни, зросла в чотири рази, що призвело до створення та доукомплектування десятків нових бригад[29].

Зараз у війні беруть участь близько 70 бригад ЗСУ, Тероборони та Нацгвардії.

Влітку генерал Володимир Карпенко говорив, що одна бригада може закрити 40 км лінії фронту. Зараз лише на Бахмутському напрямку довжиною приблизно 50 км задіяні понад 10 бригад.

Інтенсивність і щільність боїв стала в рази більшою, а велика кількість підрозділів ускладнює їх координацію.

Країни НАТО поступово відмовляються від бригадної структури військ та переходять на дивізійну, яка дає більшу автономність і кращу керованість військами.

Армія США до 2030 року має повністю перейти на дивізійну структуру, яка передбачає, що навіть в легких дивізіях буде артилерійська бригада, два батальйони гелікоптерів, батальйон ударно-розвідувальної авіації, розвідувальні БПЛА Gray Eagle, бригада ППО. Тобто дивізія буде самодостатньою одиницею

з власною авіацією, ППО, артилерією, інженерним і технічним забезпеченням[30].

Це має спростити координацію сил і засобів, які управляються різними родами військ, і будувати єдиний стратегічний задум військових операцій керівництвом дивізії.

Творці реформи говорять, що ідея обґрунтовується саме проблемами ведення широкомасштабних бойових дій, які потребують більш злагодженої координації.

Слідом за США про перехід на дивізійну структуру повідомила Литва та Польща.

Ймовірно, дивізійна структура була б кращим варіантом організації і для українських військ та вирішила б проблему великої кількості бригад, різних за комплектацією і боєздатністю[31].

В ЗСУ постала ще одна проблема. В Україні необхідність налагодження взаємодії між військовими та цивільними була усвідомлена лише у 2014 році через розгортання бойових дій на Сході країни. Збройні Сили України (ЗСУ) усвідомили необхідність термінового створення механізмів та структур, що забезпечують взаємодію військових та цивільних. У 2014 році вже було створено Управління цивільно-військового співробітництва. Станом на 2016 рік у зоні АТО вже діяли 19 оперативних груп СІМІС та три центри (Сєвєродонецьк, Краматорськ, Маріуполь). А у 2019 році Управління цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України вже забезпечило війська Методичним посібником, в якому надано широке коло практичних порад військовикам. Довгострокова мета цивільно-військового співробітництва (ЦВС) визначена у посібнику наступним чином: «допомагати створити і забезпечити такі умови, які підтримують досягнення цілей під час проведення військових операцій, визначених Стратегією національної безпеки України».

У Національній гвардії України (НГУ) роботу по створенню структур СІМІС розпочато лише у 2017 році. Фахівці СІМІС у НГУ структурно входять до складу відділу інформаційної підтримки. Дуже важливо регулярно розміщувати в різних

виданнях, на інтернет-сторінках повідомлення про героїчні вчинки військових і правоохоронців під час виконання службово-бойових завдань, про затримання правопорушників, про численні факти допомоги громадянам у складних ситуаціях. Таких фактів дійсно багато, і їх регулярне оприлюднення здатне сформувати стійкий позитивний образ захисника й силових структур загалом, проте такі події (за незначним винятком) висвітлюються, на жаль, тільки в галузевих виданнях, які мають обмежене коло читачів. Подавати таку інформацію варто не сухою мовою офіційних повідомлень, а використовуючи лексику з позитивним емоційно-експресивним забарвленням, образні засоби, узагальнення, порівняння з відомими для всіх героями минулих часів. Це сприятиме й формуванню позитивного емоційного налаштування в суспільстві. Загалом силові структури не повинні ігнорувати ЗМІ, вони мають бути активними в наданні інформації й не повинні вважати мас-медіа ворогом; це в їхніх інтересах повідомляти ту інформацію, яку вони хочуть повідомити, і таким чином здобути підтримку суспільства. Для запобігання потенційній інформаційній агресії також дуже важливо своєчасно реагувати на гучні події, пов'язані з діяльністю силових структур, оперативно надавати коментарі. Усе, що стосується «гострих» тем, так само необхідно якомога раніше висвітлювати та пояснювати. На формування громадської думки щодо тієї чи іншої події, проблеми особливий вплив має саме перший прочитаний або почутий коментар, і дуже важливо, щоб він був професійним, обґрунтованим і демонстрував готовність силових структур до вирішення проблем, до конкретних дій в інтересах суспільства. Потрібно розуміти, що коментарі з'являться в будь-якому разі, і вони можуть бути непрофесійними, потенційно небезпечними, провокативними. Саме тому потрібно виявляти активність у коментуванні всіх подій, так чи інакше пов'язаних із силовими структурами, особливо тих, які цікавлять усе суспільство, необхідно усвідомлювати, що це рівень і нашої відповідальності, а не тільки мас-медіа чи громадських діячів. У коментуванні подій важливо уважно перевіряти дані, наводити конкретні цифри і прогнозувати конкретні результати, бути особливо уважними у формулюванні узагальнень,

ретельно добирати характеристики, не допускаючи потенційно небезпечних зауважень у бік певних структур, партій, окремих громадських діячів, представників інших національностей, щоб не спровокувати конфлікт, а навпаки, сприяти об'єднанню суспільства. Коментуючи гострі події, не можна вдаватись до необґрунтованих звинувачень і двозначності в оцінках, опускались до навішування ярликів і використовувати слова з яскраво негативним емоційно-експресивним забарвленням, це може мати зворотний ефект і призвести до формування негативної думки про самого представника силових структур і про силовиків загалом. Необхідно також урахувати, що достовірність наведених даних може стати підґрунтям для формування довіри і, відповідно, позитивного ставлення навіть у громадян, які раніше були негативно налаштовані. Так само для протидії та запобігання інформаційній агресії доцільно використовувати швидкість і масштабність поширення інформації через масмедіа з метою просвітницької діяльності. Завдяки висвітленню стратегій інформаційної війни, яка охопила наш мас-медійний простір, викриванню неправдивих повідомлень та надання й обґрунтування правдивої інформації про стан справ у секторі безпеки, про причини та наслідки збройних зіткнень, про наші перспективи та можливості силовики мають змогу підвищити рівень обізнаності громадян, активізувати критичність мислення у сприйманні інформації з різних джерел і таким чином підвищити рівень безпеки кожного українця. Правоохоронним структурам корисно регулярно інформувати про небезпеку стати жертвою незаконних дій правопорушників, повідомляти про характер тих чи інших незаконних дій (нові способи шахрайства, можливості кіберзлочинності тощо). Проте в такій просвітницькій діяльності важливо не перетворити повідомлення на керівництво до злочинних дій, тому необхідно слідкувати за тим, щоб не давати інструкцій потенційним порушникам. Інформація повинна надаватись в обсязі, необхідному для убезпечення від посягань злочинців. Необхідно також урахувати взаємозалежність силових структур і ЗМІ та в цьому аспекті – зацікавлення масмедіа яскравими подіями. Тому важливо своєчасно анонсувати майбутні події з життя військових і правоохоронців, а потім характеризувати їх, надаючи

інформацію, яка буде цікавою не тільки для силовиків, а і для цивільних громадян. Такі повідомлення дозволять і поінформувати населення про рівень боєздатності силових структур, і сформувати позитивний імідж сучасного українського захисника та української армії загалом. У процесі співпраці необхідно наполягати на дотриманні принципу секретності задля запобігання витоку інформації, оприлюднення якої може перешкодити виконанню службово-бойових завдань силовиків або ж становити небезпеку для цивільного населення чи країни загалом, особливо в умовах, коли на території України ведуться бойові дії. Самі журналісти вважають недостатньо прозорою діяльність сектора безпеки. На їхню думку, безпека має бути предметом контролю, а секретність є перешкодою для контролювання, оскільки представники силових структур блокують або обмежують доступ до інформації з гострою проблематикою. Ураховуючи таку позицію журналістів, доцільно чітко визначити межі дозволеного/недозволеного для публікування та обґрунтувати неможливість оприлюднення певної інформації або проведення фото- та відеознімання інтересами національної безпеки. Згідно з Міжнародним пактом про громадянські та політичні права (ICCPR), свобода слова може бути обмежена з метою захисту національної безпеки, охорони громадського порядку, здоров'я та моралі, або прав і репутації інших громадян. На думку старшого співробітника Центру демократичного контролю над збройними силами (DCAF, Женева), координатора груп громадянського суспільства і внутрішньої безпеки Марини Капаріні, такі обмеження мають бути узаконені. Проблеми ж можуть виникати через складність визначення поняття національної безпеки з урахуванням контексту та можливості інтерпретації. Навіть якщо журналістам здається, що їх обмежують в отриманні інформації, представник силових структур має пояснити – з позиції захисника, – чому доступ до певної інформації обмежено. Показовою є думка Айдана Вайта, колишнього генерального секретаря Міжнародної федерації журналістів (IFJ), консультанта й радника інститутів ЄС та ООН, про конфлікт між журналістами і представниками сектора безпеки у ставленні до інформації. Він зазначав, що журналісти сприймають інформацію як суспільну

власність, і тому прагнуть її здобути, а сектор безпеки намагається контролювати інформацію, щоб вона відповідала стратегічним і суспільним інтересам. Цензуру й контроль інформації Айдан Вайт вважає звичайною реакцією тих, чия робота – захищати людські життя, вигравати битви та збивати з пантелику противника. Для силовиків важливо не допустити витoku потенційно небезпечної інформації. Проте питання, де провести межу між тим, що журналісти можуть говорити, а що ні, залишається в центрі уваги. Важливим є зауваження про те, що журналіст може не знати, не розуміти, що певна інформація становить потенційну загрозу, а тому силовики повинні подавати інформацію з обґрунтуванням і ретельно перевіряти, аналізувати в аспекті потенційної небезпеки. Важливою є також готовність до незручних, інколи провокативних запитань із боку представників ЗМІ, які задля зацікавлення громадян намагаються в усьому відшукати конфлікт, а в разі його відсутності – створюють потенційно конфліктні ситуації. Відповідаючи на будь-які запитання, представник силових структур повинен позиціонувати себе як захисника – оборонця країни і громадського порядку. Не можна дозволяти собі піддаватись емоціям і вступати в суперечку, необхідно пам'ятати про відповідальність, оскільки кожна фраза представника держструктури може сприйматись як офіційна позиція керівництва. Погоджуємось із думкою, що інколи доречно нагадати представникам ЗМІ, що «журналісти обов'язково повинні дотримуватись морально-етичних стандартів» у роботі, оскільки вони як свідки подій «несуть надзвичайну відповідальність за зміст слова й зображення в телерадіоефірі та на газетній шпальті». Загалом силовим структурам варто виробити активний підхід у регулюванні відносин зі ЗМІ та суспільством, інакше їх публічний імідж буде сформований журналістами, які зазвичай концентрують увагу на скандалах і невдачах, та недостатньо поінформованими користувачами інтернету, які так само охочі критикувати, хоча б для того, щоб самоствердитись за кошт інших.

На сьогодні Нацгвардія переймає досвід західних партнерів у питаннях організації роботи із цивільним населенням. Водночас, розгортання повномасштабних бойових дій на теренах України з лютого 2022 р.

продемонструвало наявність чисельних проблем, які і досі залишаються актуальними у зонах ведення бойових дій, у «сірих зонах» та на деокупованих територіях[32]. Проблеми ефективності налагодження діалогу з цивільним населенням, недостатня кількість фахівців СІМІС (особливо в структурах НГУ), проблеми фахової підготовки (спеціальна підготовка фахівців СІМІС для ЗСУ здійснюється, для НГУ поки що є тільки перспективою); проблеми дотичності досвіду налагодження ЦВС країн-членів НАТО та національного досвіду, – все це на сьогодні утворює додаткові ризики та проблеми, які здатні дестабілізувати ситуацію у визначених зонах, ускладнюючи виконання бойових завдань національними силовими структурами. У найближчій перспективі, – це загроза національній безпеці, це загроза Незалежності [33].

РОЗДІЛ 2. НОРМАТИВНО – ПРАВОВА БАЗА РЕГУЛЮВАННЯ СИЛОВИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Ефективно функціонуюча правоохоронна система, як відомо, є основою належного і безпечного розвитку держави, гарантією стабільності правової, політичної, економічної та інших систем, непорушності прав громадян та їх об'єднань. На підтвердження вищезазначеного стаття 17 Конституції України визначає, що оборона держави, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності, а також забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України є головним завданням Збройних Сил України, відповідних військових формувань та правоохоронних органів держави. При цьому Основний закон також чітко окреслює, що створення і функціонування на території України будь-яких збройних формувань, не передбачених законом, забороняється. Як уже зазначалося, однозначного тлумачення поняття «правоохоронний орган» на законодавчому рівні не існує. Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» у статті 2 надає невичерпне тлумачення такому поняттю, а саме «правоохоронні органи – це органи прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції»[34]. Враховуючи наведене визначення, питання розширеного тлумачення поняття правоохоронних органів залишається й досі відкритим. Водночас на науково-теоретичному рівні зазначене питання розглянуто достатньо детально, що, звичайно, має велике значення при проведенні наукових досліджень, однак аж ніяк не впливає на процес нормативного регулювання у відповідній сфері. З огляду на вищезазначене і беручи до уваги актуальність порушеного питання, наукове співтовариство України пропонує систематизацію правоохоронних органів з урахуванням різноманітних підходів[35]. Віднесення тих чи інших державних

органів до правоохоронних має відбуватися на основі аналізу їх соціального призначення, мети діяльності, місця в державному механізмі з унеможливленням втручання держави в реалізацію прав і свобод людини, громадянина, конституційних прав. Саме це положення має бути покладене в основу Концепції реформування правоохоронної системи України. З огляду на соціальне призначення та мету діяльності, до правоохоронних органів України мають бути віднесені: органи суду, прокуратура, органи внутрішніх справ, Служба безпеки України, митні органи, податкова міліція.

В свою чергу деякі науковці наголошують на необхідності визначення поняття «правоохоронний орган» в межах спеціального нормативно-правового акту. Так, наприклад, О. Л. Соколенко досліджуючи правову природу деяких окремо взятих державних органів і структур, визначила їх компетенцію та сформулювала узагальнений перелік правоохоронних органів України[36]. М.М. Бурбика проаналізувавши різноманітні підходи в розумінні правоохоронної системи та правоохоронної діяльності, наголошує на необхідності розробки та прийняття спеціального законодавчого акту «Про правоохоронні органи». На нашу думку, у загальному вигляді правоохоронні органи необхідно розуміти як систему спеціалізованих державних органів, які відповідно до Конституції та законів України здійснюють правоохоронну діяльність, що спрямована на забезпечення захисту конституційного ладу, законності і правопорядку, прав та інтересів громадян (соціальних груп), попередження і припинення правопорушень, що знаходить свій вияв у застосуванні державного примусу та громадського впливу до осіб, дії яких порушують норми чинного законодавства[37]. При цьому необхідно зазначити, що кожний окремо розглянутий правоохоронний орган України, має відповідну спеціалізацію, вектор правоохоронної діяльності, повноваження та компетенцію, а також володіє власною методикою роботи. Особливе ж місце в системі правоохоронних органів посідають збройні воєнізовані формування, створення яких активізувалося в сучасних умовах. Іншими словами такі спеціальні підрозділи і

загони можна визначити поняттям «силові структури»[38], що характеризує їх окремі особливості в сфері правоохоронної діяльності, а саме:

- наявність повноважень на застосування сили (легального примусу), в тому числі під час участі у бойових діях;
- оснащення зброєю, а також спеціальними засобами забезпечення ведення бою;
- володіння спеціальними знаннями, навичками та вміннями з питань ведення збройного протистояння, а також відвернення збройної агресії.

Основним завданням силових структур згідно проаналізованих положень Закону України «Про основи національної безпеки України» є ведення боротьби із злочинністю, протидія тероризму, захист і рятування населення в разі виникнення надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру. Вони також зобов'язані вчиняти дії щодо запобігання та усунення впливу загроз і дестабілізуючих чинників на національні інтереси. Згідно ст. 5 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» на силові структури, що підзвітні Міністерству внутрішніх справ України покладено виконання таких завдань: – запобігання, виявлення та припинення злочинів, вчинених з терористичною метою, розслідування яких віднесене законодавством України до компетенції органів внутрішніх справ; – надання Антитерористичному центру при Службі безпеки України необхідних сил і засобів для боротьби з тероризмом, а також безпосередня участь при проведенні антитерористичних операцій. Положення частини 2 статті 5 Закону України «Про організаційно правові основи боротьби з організованою злочинністю» передбачають можливість створення в межах Міністерства внутрішніх справ та Служби безпеки України спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю та корупцією. Подібні положення містяться також в статті 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»[39].

З огляду на положення перелічених нормативно-правових актів, діяльність силових структур в Україні займає цілком вагомe місце. Необхідно зазначити, що проблема законодавчого визначення поняття «силова структура» є характерною

не лише для України, але й для інших держав. Так, наприклад, в чинному законодавстві таких країн-членів СНД як Республіка Білорусь, Російська Федерація, а також Республіка Казахстан відсутнє тлумачення даного поняття. При цьому, необхідно відмітити, що законодавство Казахстану в межах деяких нормативно-правових актів стосовно національної безпеки застосовує поняття «силова структура», хоча і не передбачає його тлумачення.

Як відомо, Законом України від 13 березня 2014 року відновлено таку правоохоронну структуру як Національна гвардія України. На нашу думку, Національна гвардія України на сьогоднішній день являє собою основний силовий орган країни, оскільки під її контролем і в її структурі діють більшість сучасних збройних структурних підрозділів. Необхідно зазначити, що даний орган фактично став на заміну внутрішнім військам, розформованим внаслідок зимових подій в Україні[40]. При цьому статтею 1 Закону України «Про Національну гвардію України» Національна гвардія визначається як військово формування з правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України та виконує наступні завдання під час ускладнення оперативної обстановки:

- захист та охорона життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань;
- охорона громадського порядку та забезпечення громадської безпеки;
- забезпечення у взаємодії з правоохоронними органами державної безпеки і захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій.

Аналізуючи функції новоствореної Національної гвардії України, можна прийти до висновку, що у своїй компетенції даний правоохоронний орган фактично не відрізняється від колишніх внутрішніх військ. При цьому, слід зазначити, що наявність законодавчого положення про адміністративну підпорядкованість Національної гвардії Міністерству внутрішніх справ України є одним із важливих складових аспектів в сфері забезпечення чіткого і

злагодженого функціонування даної силової структури[41]. Передбачені на нормативному рівні положення щодо адміністративної підпорядкованості є запорукою ефективного управління. Одним із основних шляхів підвищення ефективності організації та функціонування правоохоронної системи України є удосконалення взаємодії між правоохоронними органами[42].

При цьому взаємодія правоохоронних органів розглядається як діяльність, що врегульована законодавчими та підзаконними правовими актами, спрямована на додержання прав і свобод громадян, законності та правопорядку, а також, яка виявляється у спільних узгоджених діях за умови чіткого взаємного розподілу функцій і відповідальності. Також необхідним виявляється забезпечення нормативного визначення форми взаємодії, поняття, сфери, кола суб'єктів, прав, обов'язків та відповідальності учасників взаємодії, що мають знайти своє закріплення у законі «Про взаємодію правоохоронних органів України», прийняття якого дозволить підвищити ефективність діяльності правоохоронних органів щодо покладених на них функцій та завдань[43].

Що ж стосується питань взаємодії Національної гвардії України з іншими правоохоронними органами під час ускладнення оперативної обстановки, то така взаємодія характеризується наступним:

- принциповою основою для тісної взаємодії є спільність цілей;
- частини і з'єднання Національної гвардії України поодиноці не мають необхідного комплексу сил і засобів для виконання значної кількості завдань у сфері забезпечення національної (внутрішньої) безпеки;
- спільна діяльність дозволяє уникнути прогалин і дублювання у реалізації своїх функцій і забезпечити максимально ефективно використання кожним із них специфічних форм і методів впливу на таке складне явище, як громадський порядок і злочинність [44].

В сфері боротьби з організованою злочинністю Національна гвардія України взаємодіє з іншими правоохоронними органами з метою посилення протидії організованим злочинним угрупованням, у тому числі міжрегіонального та транснаціонального характеру, створеним на етнічній основі, які мають

корумповані зв'язки, а також для попередження, розкриття й розслідування злочинів, учинених організованими злочинними групами і злочинними організаціями. Як правило, така взаємодія проявляється у формі проведення спільного аналізу стану організованої злочинності, причин і умов, що сприяють діяльності організованих груп, прогнозування тенденцій поширення організованої злочинності; обміну оперативною інформацією, що становить інтерес для боротьби з організованою злочинністю; розроблення й реалізації спільних програм, планів у сфері боротьби з організованою злочинністю; створення робочих груп для підготовки законопроектів, пропозицій про зміни й доповнення до законодавства; проведення узгоджених оперативно-розшукових, профілактичних та інших заходів; підготовки й проведення спільних колегій, нарад, семінарів з питань вдосконалення взаємодії; розроблення навчальних програм та проведення занять у системі професійної підготовки; удосконалення міжнародного співробітництва у сфері боротьби з організованою злочинністю; інформування громадськості про результати діяльності у сфері боротьби з організованою злочинністю[45].

Національна гвардія України у своїй структурі складається з головного органу військового управління, оперативно-територіальних об'єднань, а також з'єднань, військових частин і підрозділів, вищих навчальних закладів, навчальних військових частин тощо. Окрім основного закону діяльність Національної гвардії України регулюється і цілою низкою підзаконних нормативно-правових актів, виданих Міністерством внутрішніх справ України. Система таких актів визначає і регулює діяльність окремих структурних підрозділів та силових структур, що підпорядковані Національній гвардії[46]. Серед них, наприклад можна виділити наступні:

– військові частини і підрозділи з охорони важливих державних об'єктів та спеціальних вантажів, які створюються для виконання завдань з охорони та оборони ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання державної власності, важливих державних об'єктів, спеціальних вантажів;

– військові частини і підрозділи з охорони громадського порядку, які призначені для забезпечення захисту та охорони життя, здоров'я, прав, свобод і законних інтересів громадян від злочинних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки;

– підрозділи (загони) спеціального призначення, що забезпечують захист та охорону життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від злочинних посягань, охорону громадського порядку та громадської безпеки, оперативне реагування на дії незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій, припинення терористичної діяльності, що пов'язані з підвищеним ризиком для життя та здоров'я військовослужбовців та вимагають від особового складу високого рівня професійної підготовки;

– військові частини оперативного призначення, які призначені для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з правоохоронними органами

– із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій[47].

Таким чином, стосовно діяльності Національної гвардії України можна зробити висновок, що даний правоохоронний орган з усіма його силовими структурами має збалансовану організацію на законодавчому рівні, конкретно визначені повноваження і компетенцію, передбачає чітке адміністративне підпорядкування Міністерству внутрішніх справ України. При цьому, необхідно зазначити, що за останні декілька місяців в Україні створено більше 30 різноманітних воєнізованих силових структур, кожна із яких має власну оперативну спеціалізацію.[48] Серед них можна виділити дві основні категорії, а саме:

- батальйони територіальної оборони України (наприклад, «Айдар», «Донбас» «Рух опору», «Кривбас», «Київська Русь», «Полісся» тощо);
- спеціальні підрозділи охорони громадського порядку в Україні (наприклад, «Азов», «Дніпро-1», «Суми», «Січеслав» тощо).

Батальйони територіальної оборони формуються, як правило, відповідними регіональними органами виконавчої влади, однак непоодинокими є випадки, коли такі силові структури з'являються за ініціативою громадських організацій, політичних партій чи їх окремих лідерів[49].

В будь-якому випадку батальйони територіальної оборони підлягають обов'язковій державній реєстрації і, як правило, у своїй діяльності підпорядковуються Збройним Силам Міністерства оборони України. Основним завданням таких збройних формувань є забезпечення охорони державних об'єктів та забезпечення правопорядку в окремих регіонах з урахуванням відповідної спеціалізації. При цьому передбачається, що у надзвичайних умовах війська територіальної оборони України можуть бути використані для протидії незаконним озброєним формуванням за межами областей де вони базуються[50]. Слід зазначити, що батальйони територіальної оборони хоча і являють собою силові структури, що мають певну правоохоронну компетенцію, однак вони не можуть бути віднесені до правоохоронних органів. Пов'язано це з їх безпосередньою адміністративною підпорядкованістю Збройним Силам України, що передбачає покладення на них функцій в сфері оборони держави, захисту її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканості.

При цьому необхідно розуміти – правоохоронна функція та функція оборони держави в сучасних умовах значною мірою ототожнюються і можуть передбачати виконання однакових завдань, що і вимагає ефективної взаємодії правоохоронних органів зі Збройними Силами України. Що ж стосується спеціальних підрозділів охорони громадського порядку, то вони формально підпорядковуються у своїй діяльності Міністерству внутрішніх справ України. При цьому на сьогоднішній день відсутні будь-які нормативно-правові акти, що визначали б спеціалізацію таких підрозділів, їх чітку ієрархію в системі

правоохоронних органів, адміністративну підлеглисть, а також порядок взаємодії між собою під час ускладнення оперативної обстановки[51]. Звісно, подібні силові структури відіграють значну роль у забезпеченні громадського порядку і боротьбі з тероризмом, однак сьогодні вони фактично мають напівлегальний статус, що аж ніяк не підвищує ефективність їх роботи в передбаченій сфері. Враховуючи проведені дослідження, можна дійти висновку, що під силовими структурами слід розуміти озброєний зброєю, а також спеціальними засобами забезпечення ведення бою правоохоронний орган, що наділений низкою повноважень на застосування сили (легального примусу), в тому числі під час участі у бойових діях і володіє спеціальними знаннями, навичками та вміннями з питань ведення збройного протистояння, а також відвернення збройної агресії[52].

Таким чином, з'ясувавши місце і роль силових структур в системі правоохоронних органів, а також визначивши правовий статус окремих новостворених в Україні силових структур, можна зробити висновок, що на сьогоднішній день їх діяльність відіграє значну роль в процесі забезпечення захисту конституційного ладу, громадського порядку і безпеки, прав та свобод громадян.

Важливо наголосити, якщо Альянс та його члени бажають досягти ефективності у своїй співпраці з Україною, вони повинні з величезною увагою поставитися до зміни парадигми відносин між Києвом та Брюсселем (перехід від символіки до суті, успіх співробітництва має оцінюватиметься не кількістю зустрічей на високому рівні, а системним впливом спільних проєктів). НАТО повинно перейти від методу “прискорення” та “розблокування” існуючих механізмів співпраці до створення нових програм та ініціатив, які б допомогли новому керівництву України втілити у життя його пріоритети та розробити систему співробітництва на робочому рівні для активізації спільних зусиль. Слід також наголосити, що військово-технологічна революція надала значного прискорення у реформуванні внутрішньополітичних процесів в житті країни, поступовій структуризації відносин між гілками влади. Вказані тенденції можна

пов'язати із очищенням владних структур від корупції, потурання законів та становленням громадянського суспільства. Огляд національної безпекової політики, ревізія інституційної спроможності, інші заходи, які в результаті стануть частиною більш широкого спектру процесів, вимагатимуть прискорення реформ на всіх рівнях: починаючи з національного, міністерського і стратегічного та закінчуючи тактичним.

У сфері національної безпеки і оборони ці пріоритети будуть означати встановлення організаційного та політичного контролю над Збройними Силами, військовими формуваннями, міліцією та спецслужбами. Розглядаючи масштаби проблематики, можна дійти висновку про те, що іноземна допомога у цій сфері має стати важливим чинником успіху (НАТО та його члени розглядаються як основні фактори надання такої допомоги). У деяких сферах повинні бути розроблені нові ініціативи, в інших – продовжені наявні, які за необхідності можуть бути адаптовані до нових умов.

На превеликий жаль, в даній сфері державного управління існує ціла низка проблем, які потребують нагального вирішення, а саме: прийняття нормативно-правової бази, яка врегулює питання адміністративної підпорядкованості, визначить компетенцію і вектор правоохоронної діяльності, а також окреслить порядок взаємодії відповідних підрозділів[53].

РОЗДІЛ 3. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СИЛОВИХ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Попри актуальність важливих змін в Україні, є не менш важливе питання стосовно реформування Національної Поліції. Попередня реформа 2014-2016 рр., провалилась. Постає питання про нове реформування Національної поліції.

Ось пріоритетні напрямки для роботи:

1. Перетворення системи МВС / Нацполіції з карального апарату на сервісну службу.

Постійне нарощення фінансування правоохоронних органів не створює у суспільстві відчуття безпеки і захищеності. МВС сприймається як «приватна структура», яка працює виключно на комерційні замовлення або для обслуговування правлячих політичних еліт.

Кількість силовиків (якщо рахувати поліцію, національну гвардію, СБУ) становить 1 на 80 громадян, що дорівнює рівню Росії, Білорусі та інших авторитарних держав. Це не характерно для демократичних суспільств і вказує на те, що влада боїться власних громадян і створює собі щит на випадки заворушень. У бюджеті на 2021 рік видатки на утримання силових структур і правоохоронних органів зростали, в той час як фінансування освіти, медицини, інноваційних галузей економіки скорочувалося. Такий підхід не дав змоги створити якісно нові, освічені політичні еліти[54].

Натомість саме правоохоронні органи повинні “охороняти права” громадянина, не зловживаючи можливістю вчиняти насильницькі дії. Але для цього потрібно формувати професійну систему із сучасною структурою, готовою до викликів сьогодення, а не сконцентрованою на власних інтересах.

2. Деполітизація посади міністра, пряме підпорядкування йому Нацполіції, ліквідація “дуалізму”[55].

Існуюча ситуація створює владний дуалізм – коли поліцію очолює одна людина, а міністр отримує повну монополію структури, не приймаючи на себе політичної чи професійної відповідальності. У випадках зростання рівня

злочинності, нерозкриття тяжких злочинів, недовіри суспільства, корупційних проявів чи вчинення злочинів працівниками – делегувати Голові Нацполіції. Всі успіхи – отримає міністр.

Є випадки, коли Міністерство внутрішніх справ поєднує в собі декілька функцій:

Канада – Міністерство внутрішніх справ і Надзвичайних ситуацій, Данія – Міністерство внутрішніх справ і охорони здоров'я. Але відсутня ситуація, щоб внутрішнім силовим відомством по суті керували дві особи, одна з яких фактично не несе жодної відповідальності за результати роботи[56].

В Україні не спрацювала модель “політичного” міністра внутрішніх справ, тому що жодної політичної відповідальності за провали міністерства за 6 років конкретний міністр так і не поніс. Тому, потрібно виправити цей момент, щоб особа, яка є міністром несла повну юридичну відповідальність, не була підвладна політичним силам, і діяла в інтересах захисту громадян[57].

3. Запровадження механізмів оцінки результатів роботи та реальної відповідальності для співробітників НП, в тому числі, проведення атестації та кадрових ротацій на основі цих даних.

Виконання політики тотального звільнення працівників правоохоронних органів, в 2015-2015 рр., призвело до негативного результату. Робота «атестаційних комісій», не була підкріплена законодавчою базою, через що за різними оцінками експертів, до 90% звільнених правоохоронців змогли поновитись через суд.

Тому, вищеперераховані причини, призвели до кадрових проблем, і необхідності реформи системи. І для ефективної оцінки реальної професійної діяльності, потрібен зовнішній незалежний аудит роботи. Який зможе підрахувати: кількість справ переданих до суду; факти порушення прав людини і чи присутні скарги, з боку потерпілих чи підозрюваних; чи знижений рівень активності юридичних організацій, робота яких спрямована на висвітлення і покарання за забороненні дії правоохоронними органами[58].

Ці та інші критерії, якісні показники повинні бути закладені в основу оцінки роботи кожного співробітника поліції. Такі аудити могли б проводити коаліції правозахисних організацій із прозорим фінансуванням за допомогою міжнародних партнерів.

Крім того, необхідно суттєво переглянути роль служб внутрішньої безпеки та рівень їхньої ефективності. Цілком можливо, що встановлення камер спостереження на території всіх райвідділків та створення “прозорих офісів” чи їхнього аналогу зробить для поліпшення дисципліни і зменшення ризиків резонансних інцидентів.

4. Покращення матеріального забезпечення та соціально-економічного захисту працівників поліції.

Попри постійне зростання фінансування МВС, коштів на гідне забезпечення працівників поліції - від патрульної до слідчих - все одно не вистачає. Єдиним виходом із ситуації є скорочення чисельності поліцейських за рахунок зменшення штатів, автоматизації офісних процесів, відділів, посад, підвищення ефективності працівників за рахунок поліпшення їхньої кваліфікації, кращої якості навчання у профільних вишах, а також скорочення їхньої чисельності на користь якості. В результаті рівень зарплати для поліцейських повинен зрости щонайменше вдвічі від сьогоденних показників[59].

Також слід розглянути питання позбавлення Нацгвардії правоохоронних і процесуальних функцій, а в ідеалі - розформування, виключення поліції охорони зі структури органів МВС, перевівши охорону державних установ до компетенції Управління державної охорони. Так само слід переглянути доцільність наявності в структурі МВС інших підрозділів[60].

5. Релевантний міжнародний досвід

Польща

Реформування структури МВС Польщі масштабних обертів набрало у 1988 – 1989 роках. Тоді рівень суспільної довіри до міліції впав до надзвичайно

низького рівня, оскільки цей орган досягав «успіхів» в боротьбі зі злочинністю переважно за допомогою репресивних методів роботи.

Новостворена в 1990 році поліція складалася з окремих служб: кримінальної, патрульної, превентивної, допоміжної, а також підрозділів анти-терору.

Під час планування роботи поліції, було вирішено започаткувати використання опитувань громадян щодо результатів роботи поліцейських та з'ясувати почуття рівня безпеки громадян на території Польщі.

Викликом стало оновлення кадрів, оскільки однією з вимог до посади була відсутність пов'язаності із попереднім режимом. Але з іншого боку, вкрай важливим було зберегти рівень професійності особового складу. Процес оновлення польської поліції фактично закінчився лише через 20 років – наприкінці 2010 року, і за весь час було замінено приблизно 100 тисяч співробітників[61].

Важливо зазначити, що у процесі реформ наголос було зроблено саме на публічний характер поліції, та розширення зв'язків силових структур із місцевими органами влади, підприємцями та інститутами громадянського суспільства.

Грузія

В Грузії правоохоронні органи завжди мали низький рівень розкриття злочинів. І одночасно посідали одне з перших місць у світі за рівнем корупції. Однак влада Грузії відкрито та публічно визнавала цю проблему і намагалася боротися з нею.[62] Так у 2002 році поліція почала масштабну антикримінальну операцію, спрямовану проти організованої злочинності.

В 2004 році уряд Саакашвілі в рамках боротьби з хабарництвом в правоохоронних органах ліквідував Дорожню поліцію, радикально скоротив чисельність співробітників органів внутрішніх справ, митниці і фіскальних служб. Внаслідок таких дій в Грузії фактично декілька місяців за дорожню безпеку взагалі ніхто не відповідав, однак згодом на дорогах з'явилася Патрульна поліція. Співробітників нового відомства, створеного за образом і подобою

дорожньої служби США, набирали за жорстким конкурсом – з 2500 претендентів було відібрано лише 650, їм пропонували заробітну плату вище середньої по країні – 250 доларів США[63]. Усі патрульні автомобілі були облаштовані новітньою технікою з виходом до мережі інтернет. Відбір детективів та оперативних працівників був не менш жорстким, ніж відбір патрульних, посади зберегли лише 5% особового складу.

До кінця 2006 року, адміністрація Саакашвілі ліквідувала МВС, яке було дуже схоже на КДБ та усі його суміжні підрозділи. Пізніше всі поліцейські були звільнені, та фактично з нуля почалося формування нової грузинської поліції.

Формула успіху мала кілька складових: підтримка народу, сміливі рішення, швидкі дії і таке ж швидке виправлення помилок по мірі їх виникнення.

Японія

Азіатські країни, зокрема Японія притримується ідеології осуду будь-якої війни. Країни Азії протиставляють американську модель, в якій поліція традиційно "мілітаризована", аргументуючи це тим, що якщо поліцейські намагаються застосувати вогнепальну зброю за перших ознак правопорушення, це призводить до певних конфліктів із застосуванням зброї між поліцією та злочинцями. Позиція уряду досить зрозуміла: звичайно, поліція повинна мати вогнепальну зброю, але вона має бути компактною та найбільш придатною для застосування в умовах великого скупчення людей, а на меті взагалі повинно вберегти не стільки поліцейського, а самого правопорушника від надмірного застосування сили.

НГУ. Незаконна анексія Російською Федерацією Автономної Республіки Крим і м. Севастополя, відкрита збройна агресія проти України, напружена суспільно-політична ситуація у державі зумовлюють необхідність ефективного реагування на зміни в оперативній обстановці під час виконання Національною гвардією України (НГУ) покладених на неї завдань. Національна гвардія наразі має обмежені можливості для виконання визначених Законом України завдань з охорони громадського порядку, забезпечення громадської та державної безпеки, охорони ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших

джерел іонізуючого випромінювання державної власності, важливих державних об'єктів, участі у заходах з припинення збройних конфліктів та інших провокацій на державному кордоні, а також участі в операціях Збройних Сил в особливий період та інших кризових ситуаціях, що загрожують національній безпеці[64]. Особливо обмеженість можливостей проявляється у разі реагування на виникнення кількох таких ситуацій одночасно. Основними причинами виникнення невідповідності між обмеженими можливостями та зростаючими потребами НГУ стали: незавершеність процесу переоснащення Національної гвардії спеціальною технікою, сучасним озброєнням, спеціальними засобами, засобами зв'язку для ефективного виконання покладених завдань; недосконалість системи логістики, медичного забезпечення та реабілітації; незавершеність переходу на контрактний принцип комплектування Національної гвардії з дотриманням прийнятих в НАТО принципів реалізації кадрової політики; незавершеність формування військових частин (підрозділів) оперативного призначення, загонів спеціального призначення Національної гвардії; неналежний рівень бойової та спеціальної підготовки військовослужбовців для виконання завдань в умовах суттєвих змін в бойовій і оперативній обстановці, низький рівень підготовки військовозобов'язаних та резервістів унаслідок відсутності протягом тривалого часу навчальних зборів; незавершеність процесу побудови ефективної системи оперативного (бойового) управління, зв'язку, розвідки та спостереження відповідно до прийнятих стандартів держав – членів ЄС та НАТО; недосконалість нормативно-правового забезпечення виконання завдань, а також організації взаємодії під час реалізації визначених законом функцій з іншими складовими сектору безпеки і оборони, у тому числі з урахуванням нових викликів; неузгодженість процедур оборонного планування з бюджетним процесом, недосконалість механізму програмного управління оборонними ресурсами; недостатній обсяг фінансування з урахуванням збільшення обсягу завдань Національної гвардії; недостатній обсяг військових запасів озброєння, військової техніки, боєприпасів, інших матеріально-технічних засобів[65]. Такий стан справ обумовлює нагальну

потребу в нарощуванні можливостей Національної гвардії та розвитку спроможності її формувань виконувати як планові, так і оперативні (за вимогою) завдання. Подальший цивілізований розвиток України вимагає впровадження демократичної моделі управління суспільством, зокрема й військовою організацією держави, а відтак, і відповідного розвитку її складової – НГУ. Наразі на ці процеси дуже впливає швидкозмінна сучасна воєнно-політична і суспільно-політична обстановка, що значно стимулює кількість і частоту управлінських впливів органів державного управління. Останнє спричиняє в умовах певних часових обмежень недостатню теоретичну розробленість та обґрунтованість управлінських рішень, виникнення певних протиріч і проблем з їх реалізацією. Тому своєчасне виявлення і аналіз таких проблем є вкрай актуальним.

Процес державного управління розвитком Національної гвардії України, як і решти складових сектору безпеки і оборони, у нових умовах складної воєнно-політичної і суспільно-політичної обстановки потребує системної узгодженості підпроцесів цілепокладання, законодавчого і нормативно-правового врегулювання та організації їх діяльності з урахуванням певних обмежень, а також оцінювання ефективності державного управління. Відсутність узгодженості здійснення управлінських впливів спричиняє виникнення проблем у сталому розвитку НГУ, а саме порушення строків реалізації етапів стратегій, концепцій, державних програм, планів тощо. У свою чергу, останнє не дасть змоги забезпечити потрібний рівень безпеки і обороноздатності країни. Подальші дослідження доцільно спрямувати на обґрунтування внесення змін у законодавчі та нормативно-правові акти, які насамперед гальмують розвиток НГУ, а також на розроблення критеріїв оцінювання ефективності державного управління розвитком.

Якщо сучасні силові структури є високотехнологічними, якщо перемога у сучасному збройному конфлікті забезпечується наукоємними технологіями, то принципово важливим стає питання: наскільки Україна вже сьогодні приділяє увагу, готова розвивати, фінансувати науку та освіту, ініціативні групи та проєкти, які створюватимуть у найближчій та довгостроковій перспективі

високотехнологічний продукт військового призначення, здатний забезпечити національні силові структури необхідними технологіями, технікою, зброєю, високотехнологічним спорядженням вітчизняного виробництва. Станом на 2023 рік згідно рейтингу Global Firepower національні Збройні Сили увійшли у топ 20 найбільш потужних армій світу (15 місце). Рейтинг вибудовувався за чисельними показниками, що включали і рівень модернізації/технологізації, і навченість особового складу тощо. Зрозуміло, що на сьогодні цей рівень досягнуто, багато в чому, завдяки міжнародній підтримці та допомозі. Чи спроможна буде Україна, здобувши перемогу, підтримувати такий рівень використовуючи лише власний потенціал? Це питання національної безпеки та незалежності країни. Якщо загальною тенденцією, що простежується у трансформаціях сучасної високотехнологічної армії у частині вимог, які висуваються до сучасного військового, є зміна акцентів: з «фізично-розумових» на «розумово-фізичні», то принципово важливим для національних силових структур стає питання: наскільки при доборі кандидатів на військову службу, особливо, претендентів на отримання вищої військової освіти, готові враховувати, в першу чергу, інтелектуальні здібності, рівень освіти, загальнокультурний рівень. Наскільки сама військова освіта, в першу чергу вища, зорієнтована на підготовку фахівців для сучасної високотехнологічної армії? Це питання якісного кадрового забезпечення сучасної високотехнологічної армії, і це питання національної безпеки та незалежності України. Ще однією тенденцією, що простежується у трансформаціях сучасних силових структур, є демократизація, яка розкриває свій сенс як реалізація на всіх рівнях військової організації та у всіх практиках, в першу чергу управлінських, як додержання справедливості та рівності як базових демократичних цінностей. На сьогодні для силових структур розвинутих демократичних країн проблеми справедливості та рівності актуалізовані як вимога забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків. Гендерна рівність визнається ваговою складовою воєнного потенціалу армій країн-членів НАТО та країн-партнерів НАТО; гендерна політика будується «на визнанні гендерної спроможності частиною потенціалу НАТО у процесі оборонного

планування», гендерна проблематика має бути врахованою у всіх політиках та програмах НАТО у всіх областях та на всіх рівнях.

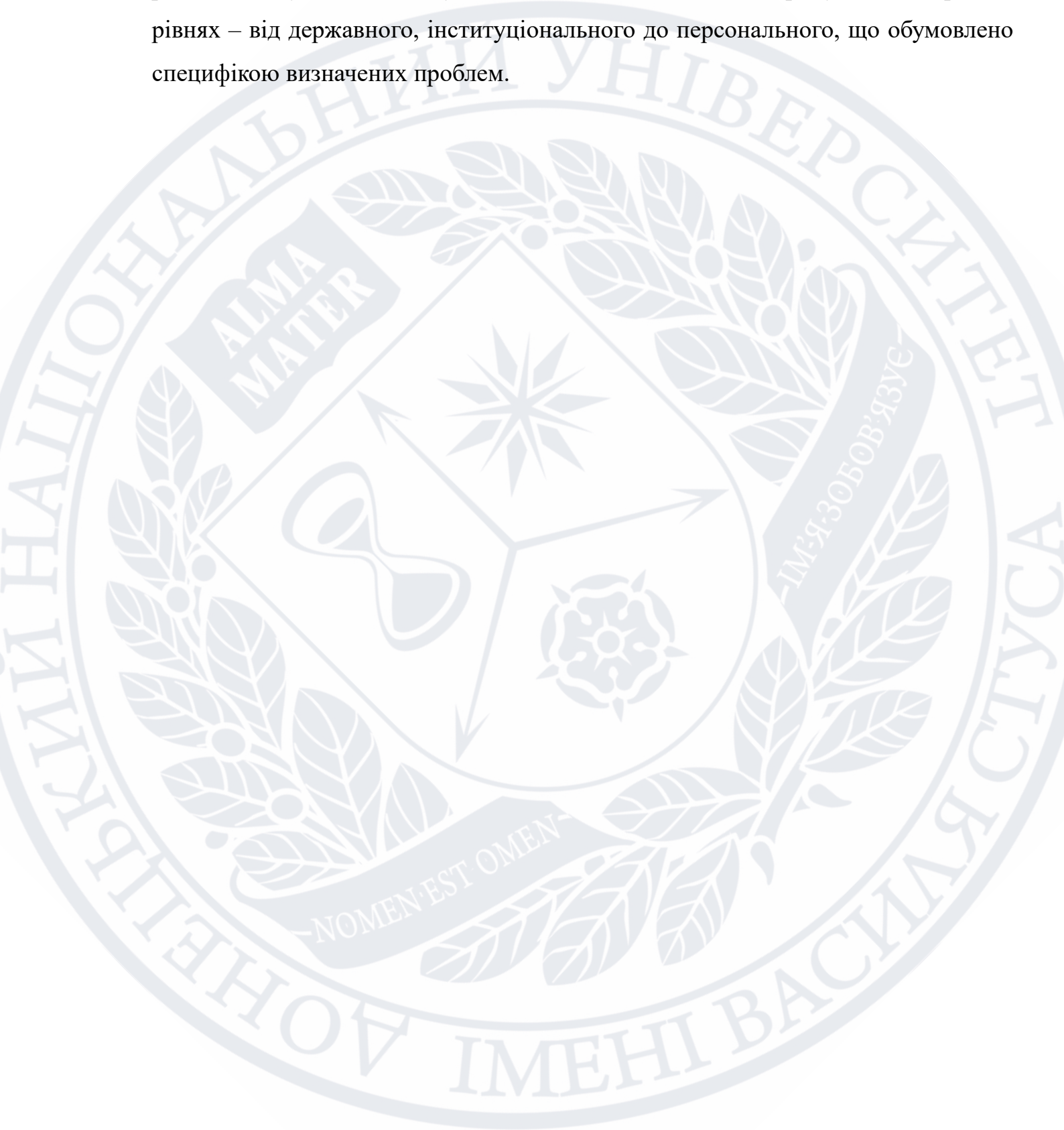
Для національних силових структур питання гендерної рівності, так саме як і, в цілому, питання демократизації, забезпечення справедливості та рівності у межах силових структур, є достатньо складними. З одного боку, рівність в Україні закріплена конституційно з перших років Незалежності, гендерна рівність як державна політика у силових структурах забезпечується Національними планами дій на виконання Резолюції РБ ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» починаючи з 2016 року. Наявна політична воля. Але на рівні практик повсякденності, на рівні військово-професійних практик й досі залишається багато проблем через вмонтовані у національну свідомість стереотипи та упередження. Незважаючи на очевидний «гендерний прорив», що простежується у силових структурах України з 2020 року, і на сьогодні наявні упередження та перекося у межах окремих силових структур та підрозділів, у практиках управління, що формує типові тенденції: військовослужбовиці й досі, здебільшого, залишаються у свідомості та, відповідно, й у військово-професійних практиках, «жіночками», що потребують «батьківської опіки» та чоловічого піклування, породжуючи нерівність у підрозділі та відповідні деструктивні наслідки. Таке ставлення до військовослужбовиць зафіксували дослідження, проведені у 2016 році, у 2019. Таке ставлення, незважаючи на заяви офіційних осіб про те, що «після початку війни гендерних упереджень в оборонній сфері практично не залишилося», і у 2023 році все ж таки наявне, про що свідчать глибинні інтерв'ю.

Зміни та трансформації, які на сьогодні відбуваються у силових структурах України, знаходяться у руслі тих змін та трансформацій, що притаманна силовим структурам розвинутих демократичних країн світу. Визначальними факторами, що обумовлюють ці зміни є тенденції, притаманні «суспільству ризику» як сучасному етапу розвитку техногенної цивілізації. В контексті переваг, проблем та ризиків, пов'язаних із впливом даних загальноцивілізаційних тенденцій на силові структури України важливо своєчасно усвідомити групи національно обумовлених ризиків для національної безпеки та розробити систему заходів,

механізмів, інструментів, здатних попередити/мінімзувати/нейтралізувати негативні наслідки цих ризиків.

Узгодження поглядів на національному рівні стане визначальним чинником для подальшої трансформації українського сектору безпеки і оборони. Щоб повною мірою реалізувати цей підхід, державна влада має подолати певні бюрократичні інтереси та системні недоліки координації спільної роботи міністерств. Першим важливим кроком у встановленні політичного контролю має стати проведення огляду, який проаналізує політику держави у оборонній галузі, від вищих ешелонів прийняття рішень до оперативних рівнів, та допоможе українській еліті визначити національні політичні інтереси і пріоритети, усвідомити свої політичні можливості та виробити систему відповідних компромісів. Найкращим варіантом для проведення такого огляду є створення міжвідомчої експертної групи під егідою РНБОУ, яка складатиметься з представників усіх залучених до вказаного процесу відомств. Уряд повинен активізувати свою діяльність у сфері швидкого поширення організаційного та політичного контролю над сектором безпеки і оборони. Механізмами, які допоможуть владі прискорити дані процеси, можуть стати: 1) огляд національної безпекової політики та 2) перевірка інституційної спроможності на міністерському рівні. Ефективність впливу двох згаданих заходів буде залежати від реалізації в подальшому практичних проектів здійснення реформ на всіх рівнях. У сфері національної безпеки і оборони ці пріоритети будуть означати встановлення організаційного та політичного контролю над Збройними Силами, військовими формуваннями, поліцією та спецслужбами. Посилення ролі інституцій демократичного управління та контролю стане важливою частиною цього процесу. У той же час нове керівництво країни має шукати підтримки згаданих відомств за рахунок покращення життєвого та професійного рівню їх співробітників (тренування тощо). Державна влада також намагатиметься остаточно визначити політику України у сфері національної безпеки і оборони, створивши у рамках цього підходу засади для проведення подальшої трансформації та раціоналізації безпекової галузі.

Пропоноване дослідження має багатовекторне спрямування. Проблеми та ризики, які були позначені у межах дослідження, мають вирішуватися на різних рівнях – від державного, інституціонального до персонального, що обумовлено специфікою визначених проблем.

ВИСНОВКИ

В умовах проведення реформування військ Національної гвардії України мають бути враховані всі особливості професійної підготовки кадрового офіцера. Необхідне проведення додаткових досліджень і виділення теоретичних аспектів у програмі професійної підготовки офіцерських кадрів з обов'язковим виявленням критеріїв ефективності її управління. Слід постійно удосконалювати практичні навички особового складу, технічні можливості засобів, які застосовуються Національною гвардією України та Національною поліцією України для виконання поставлених перед ними завдань як окремо, так і під час взаємодії один з одним. Процес державного управління розвитком Національної гвардії України, як і решти складових сектору безпеки і оборони, у нових умовах складної воєнно-політичної і суспільно-політичної обстановки потребує системної узгодженості підпроцесів цілепокладання, законодавчого і нормативно-правового врегулювання та організації їх діяльності з урахуванням певних обмежень, а також оцінювання ефективності державного управління. Відсутність узгодженості здійснення управлінських впливів спричиняє виникнення проблем у сталому розвитку НГУ, а саме порушення строків реалізації етапів стратегій, концепцій, державних програм, планів тощо. У свою чергу, останнє не дасть змоги забезпечити потрібний рівень безпеки і обороноздатності країни.

Вдосконалення законодавства, що регулює правоохоронну діяльність поліції, необхідно зробити таким чином, аби були встановлені чіткі і зрозумілі правила і норми діяльності поліції, довірливі відносини поліції з населенням, належна взаємодія правоохоронних органів між собою. Необхідно, щоб кожна людина розуміла, що правоохоронець покликаний не застосовувати силові методи до неї, а допомагати, захищати, а партнерство з населенням стало пріоритетною діяльністю поліції. Для удосконалення виконання правоохоронної функції Національною поліцією необхідно покращити матеріально технічне забезпечення, якісний відбір кадрів до підрозділів поліції, організацію навчання

на вміння користуватися новітніми спеціальним і технічними засобами. Необхідно постійно орієнтуватися на процес євроінтеграції України, бажання народу встановити і запровадити європейські стандарти і цінності життя, прагнення до побудови розвиненої правової, демократичної держави.

Що ж стосується ЗСУ, за вісім років українська армія модернізувалась. Обмежену кількість військових засобів компенсувала винахідливість, а брак теоретичної підготовки – висока мотивація й бойовий досвід. Але цей процес еволюції не всюди відбувався однаково швидко й ефективно. Попри колосальні перетворення українська армія все ще має проблеми, які потребують вирішення. І саме вирішення цих проблем, може змінити хід військових дій. Стратегія національної безпеки, яку розробляє РНБОУ, має проаналізувати політику держави в оборонній галузі від вищих ешелонів прийняття рішень до оперативних рівнів і допоможе новій українській еліті визначити національні політичні інтереси та пріоритети, усвідомити свої політичні можливості та виробити систему відповідних компромісів. Ці процеси повинні проводитися виключно українською стороною, а НАТО може полегшити роботу Києва у цій сфері за рахунок надання необхідних експертів та забезпечення менеджменту і узгодження цієї підтримки.

Аналіз способів комунікативної протидії силових структур інформаційній агресії дозволяє стверджувати, що ефективність такої протидії залежить від активного та відповідального підходу силовиків до комунікативної взаємодії з суспільством через мас-медіа. В умовах інформаційної війни силові структури мають передусім виконувати функцію ретельного аналізування інформації, оскільки безпека – це їхня відповідальність. Задля інформаційної безпеки необхідно контролювати матеріали, які оприлюднюються у ЗМІ, та не уникати спілкування з журналістами. Мас-медіа допомагають сформувати думку, зробити вибір і представникам силових структур важливо усвідомити, що співпраця зі ЗМІ – це можливість надати суспільству достовірну, збалансовану, актуальну інформацію про свою діяльність, і надати її в такому обсязі, щоб це не загрожувало національній безпеці. Таку можливість необхідно використовувати

– як для формування позитивного іміджу силових структур, так і з просвітницькою метою. Комунікативну взаємодію силових структур і мас-медіа із просвітницькою метою розглядаємо як перспективу дослідження.

Всі вище перераховані підрозділи силових органів державного управління в Україні взаємопов'язані, тому вирішивши ці внутрішні проблеми, це буде спроба вирішити зовнішню проблему у вигляді війни.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Про Національну гвардію України : Закон України від 13.03.2014 р. №876XII Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2014. № 48.
2. Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/92201619832>.
3. Концепція розвитку Національної гвардії України на період до 2020 року URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1002017%D1%80>.
4. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16.03.2000 р. //ВВР. 2000. № 23. Ст. 176.
5. Агапова, О. В. Система управління у Національній гвардії України . Електронне наукове видання “Порівняльно-аналітичне право”. 2015. №4. URL : http://www.pap.in.ua/4_2015/65.pdf.
6. Напрями будівництва та розвитку Національної гвардії України Ю.П.Бабков, С.Т.Полторака, О.В.Кривенко та ін. Честь і закон. 2014. № 3. С. 28 – 35.
7. Полторака, С.Т. Механізми державного управління реформуванням Збройних Сил України С. Т. Полторака Інвестиції: практика і досвід. 2017. № 11. С. 100 – 102.
8. Говоруха, В. В. Державне управління цивільновійськовими відносинами в Україні: теоретичні засади та механізми : дис. канд. наук держ. упр.: 25.00.01. Харків, 2001. 233 с.
9. Белай, С. В. Удосконалення механізмів врегулювання сучасних збройних конфліктів всередині держави: актуальні питання забезпечення державної безпеки України в умовах збройного протистояння С.В.Белай, В. І. Воробйов // Честь і закон. 2017. № 4. С. 4 – 11.
10. Правові основи воєнної безпеки України: монографія Є. Л. Стрельцов, С.Т.Полторака, Ю. В. Аллеров та ін. ; відп. ред. Є. Л. Стрельцов. Львів : НАСВ, 2016. 188 с.

11. Кривенко, О. В. Роль і місце Національної гвардії України в секторі безпеки та оборони О. В. Кривенко Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України: матеріали Всеукр. наук.практ. конф., м. Київ, 2526 жовт. 2016 р. Київ : ПАЛИВОДА А.В., 2016. 363 с.

12. Оборонне планування на основі спроможностей: особливості та перспективи впровадження І. С. Руснак, А.Г.Петренко, А. В. Яковенко та ін. Наука і оборона. 2017. № 2. С. 3 9.

13. Бабков, Ю. П. Проблеми визначення меж застосування Національної гвардії України у сфері забезпечення безпеки і оборони [Текст] / Ю. П. Бабков, О. М. Шмаков Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України: матеріали Всеукр. наук.практ. конф., м. Київ, 24 листоп. 2017 р. Київ : ПАЛИВОДА А.В., 2017. 474 с.

14. Яровий А. Чому нам знову потрібна реформа Нацполіції і якою вона має бути? URL: https://lb.ua/blog/anatolii_yarovyi/469807_chomu_znovu_poyribna_reforma.html.

15. Конституція України: чинне законодавство станом на 10 лютого 2011 р.: (Відповідає офіц. текстові) К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. 96 с.

16. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 грудня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. 1994. № 11. Ст. 50.

17. Куліш А. М. Правоохоронна система України: адміністративно-правові засади організації та функціонування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д. ю. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / А. М. Куліш. Х., 2009. 31 с.

18. Соколенко О. Л. Види правоохоронних органів України / О. Л. Соколенко // Форум права. 2012. № 3. С. 699 – 705.

19. Бурбика М. М. Ще раз до визначення поняття «правоохоронні органи» / М. М. Бурбика // Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2013. №27. С. 23 – 29.

20. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 39. Ст. 351.

21. Про боротьбу с тероризмом: Закон України від 20 березня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 25. Ст. 180.

22. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 22. Ст. 303.

23. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 червня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 35. Ст. 358.

24. Про Національну гвардію України: Закон України від 13 березня 2014 року // Відомості Верховної Ради України. 2014. № 17. Ст. 594.

25. Савочкіна Д. О. Особливості взаємодії Національної гвардії України з правоохоронними органами та військовими формуваннями / Д. О. Савочкіна // Юридичний науковий електронний журнал. 2014. № 3. С. 94 – 97.

26. Савочніка Д. О. Діяльність Національної гвардії України під час ускладнення оперативної обстановки (адміністративноправові аспекти) / Д. О. Савочкіна // Національний юридичний журнал: Теорія і практика. 2014. № 6. С. 85 – 90.

27. Про затвердження Інструкції про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 10 червня 2011 року // Офіційний вісник України. 2011. № 53. С. 227.

28. Про затвердження Положення про військові частини і підрозділи з охорони важливих державних об'єктів та спеціальних вантажів Національної гвардії України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 3 липня 2014 року // Офіційний вісник України. 2014. № 59. С. 98.

29. Про затвердження Положення про військові частини і підрозділи з охорони громадського порядку Національної гвардії України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 16 червня 2014 року // Офіційний вісник України. 2014. № 57. С. 56.

30. Про затвердження Положення про підрозділи (загони) спеціального призначення Національної гвардії України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 9 липня 2014 року // Офіційний вісник України. 2014. № 63. С. 443.

31. Про затвердження Положення про військові частини оперативного призначення Національної гвардії України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 16 червня 2014 року // Офіційний вісник України. 2014. № 57. С. 50

32. Методичні рекомендації з інтеграції гендерних підходів у систему підготовки фахівців для сектору безпеки та оборони України, 2021. 268 с.

33. Філософія науки: підручник. І.С. Добронравова, Л.І. Сидоренко, В.Л. Чуйко та інш.; за ред. І.С. Добронравової. К.: ВПЦ «Київський університет», 2018. 255с.

34. Култаєва МД, ІФ Прокопенко та ін.. Соціологія глобалізації. Х.: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2008. 207 с.

35. Цілі сталого розвитку в Україні. Сайт Організації Об'єднаних Націй Україна. URL: <https://ukraine.un.org/uk/sdgs>

36. Центральне управління цивільно-військового співробітництва. Офіційний веб сайт Міністерства оборони України. URL: [https://www.mil.gov.ua/ministry/strukturageneralnogo-shtabu/upravlinnya-czivilno-vijskovogo-spivrobotnicztva-\(j9\).html](https://www.mil.gov.ua/ministry/strukturageneralnogo-shtabu/upravlinnya-czivilno-vijskovogo-spivrobotnicztva-(j9).html)

37. Методичний посібник для військ (сил) з питань цивільно-військового співробітництва. Управління цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України, Київ, 2019. 167 с.

38. Нацгвардія переймає досвід західних партнерів у роботі з цивільним населенням. Лютий 28 2023. Національна гвардія України. URL: <https://ngu.gov.ua/naczgvardiyaperejmaye-dosvid-zahidnyh-partneriv-u-roboti-z-czyvilnym-naselennyam/>

39. Чекман І.С., Небесна Т.Ю., Дорошенко А.М. Конвергентні технології – нанобіомедичний аспект. Український медичний часопис. 2011. С. 25–27. URL: https://api.umj.com.ua/wp/wp-content/uploads/2010/12/82_25-27.pdf

40. 2023 Ukraine Military Strength. URL: https://www.globalfirepower.com/country_militarystrengthdetail.php?country_id_ukraine

41. Гендрікс Ч., Хаттон Л. Реформа поліції та гендер. Гендер та засоби реформування Сектора безпеки. За редакцією Бестік М., Валасек К. Женева: DCAF, OSCE/ODIHR, UN-STRAW, 2008 р., параграф 3.

42. Севрук І. Гендерна рівність у секторі безпеки і оборони України: проблеми, завдання та перспективи. Гілея: науковий вісник. Серія Філософські науки. 2019, Вип. 151 (№ 12). Ч. 2. С. 127–135.

43. Оцінка гендерного впливу на Сектор безпеки та оборони України 2017 року. 25 вересня 2017р. Олена Сулова, Еммікі Руз. URL: http://ngu.gov.ua/sites/default/files/gender_assessment_report_ua_final_26_oct_2017_0.pdf

44. Соколовська Ю., Севрук І., Чупрінова Н. Принципи професіоналізму та гендерної рівності у реформуванні силових структур України. Актуальні проблеми філософії та соціології: науково-практичний журнал. 2021, №29. С. 33–39.

45. Бадер А. Взаємодія громадян із силовими структурами як індикатор можливості застосування збройного насилля органами державної влади / А. В. Бадер // Грані : Науково теоретичний і громадсько-політичний альманах. 2016. № 9. С. 8994.

46. Богайчук В. Політика і армія: проблеми взаємозв'язку / В. Богайчук // Політ. менеджмент. 2005. № 5. С. 3138.

47. Бучин М. Силові структури як суб'єкт адміністративного ресурсу під час виборчих кампаній в Україні / М. А. Бучин // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". 2008. № 612 Держава та армія. С. 201205.

48. Галушко С.О. Демократичний контроль за організаціями внутрішньої і зовнішньої безпеки / С.О.Галушко // URL: <http://www.npu.edu.ua/media/kunena/attachments/legacy/files/04.pdf>

49. Гриненко О. Проблеми формування цивільновійськових відносин в Україні / О.І. Гриненко, М.М. Денежкін // Наука і оборона. 2002. № 2. С. 3640

50. Горбулін В. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки : монографія / В. П. Горбулін, А. Б. Качинський. Державне управління: А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васіна, Л. Ю. ГордінкоЗнанняПрес.2003. 343

52. Закон України «Про демократичний цивільний контроль над Військовою організацією і правоохоронними органами держави» / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, N 46. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/97515>

53. Ільницька І. Армія і політика: моделі взаємодії в умовах різних політичних режимів // Вісник Нац. унту «Львівська політехніка». 2008. № 612. С. 205211.

54. Карпінський І. Армія і держава: політична суб'єктивність армії в умовах переходу суспільства до демократії // Вісник держ. унту «Львівська політехніка» «Держава та армія». 1998. № 344. С.119127.

55. Качинська М. Зарубіжний досвід діяльності поліції у сфері реалізації законодавства про вибори та референдуми // Форум права. 2012. № 3. С. 257—262. URL: <http://www.nbu.gov.ua/ejournals/FP/20123/12kmovtr.pdf>

56. Кофман Б. Міжнародні виборчі стандарти: ідентифікаційна та структурна характеристика // Вісн. Центр. виборчої комісії. 2007. №3. С. 7480.

57. Куліш А. Поняття та правове регулювання діяльності силових структур системи правоохоронних органів України в сучасних умовах. URL: http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/38381/1/Kulich_Solonar_Mukhaylishyn.pdf

58. Милосердна І. Система політичної влади України в умовах демократичних перетворень // Актуальні проблеми політики. 2013. Вип. 49. С. 77-87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/appol_2013_49_9

59. Політологія: Підручник для курсантів вищих військових навчальних закладів Збройних сил України / За заг. ред. В. Ф. Смолянюка. Вінниця: Нова кн., 2002. 446 с.

60. Пучков О. Громадський контроль над силовими структурами вимога сучасного демократичного суспільства // URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2010_32/Gileya32/F9_doc.pdf

61. Роль і місце національної спецслужби в історії українського державотворення Київ: ВПЦ «Київський Університет», 2017. 183с

62. Словничок юридичних термінів / Уклад. В.П. Марчук. К.: МАУП, 2003. 128с.

63. Требін М. Армія і парламент: проблеми взаємодії та контролю// Нова політика. 1999. № 3. С. 46-53.

64. Требін М. Армія та суспільство: соціальнофілософський аналіз взаємодії в умовах трансформації: Монографія // М.П. Требін. Харків: Вид. Дім «Інжек», 2004. 404 с

65. Череміскіна Н. Цивільний контроль над воєнною організацією держави // Нова політика. 2002. № 2. С. 42-45.